

**проф. д-р ЕМИЛИЯ МИЛАНОВА – ЦОНЧЕВА**

Дипломиран експерт-счетоводител

Регистриран одитор

Катедра „Счетоводство и одит“

ВУЗФ

Емилия Миланова е завършила ВИИ „Карл Маркс“ (сега УНСС) в гр. София през 1974 г., магистър, специалност „Счетоводна отчетност“.

От 1990 г. е доктор по икономика, от м. януари 2012 г. е професор в катедра „Счетоводство и анализ“ в УНСС, а от 2019 г. в катедра „Счетоводство и одит“ при ВУЗФ. Като професор изнася лекции по учебните дисциплини: „Основи на счетоводството“, „Регулации и управление на риска във финансовия сектор“, „Регулиране и надзор на банковата дейност“, „Анализ на финансовите отчети“ „Счетоводство на застрахователите и осигурителите“, „Превенция на финансови измами и пране на пари“.

През 1997 г. е избрана за подуправител на БНБ и в продължение на 10 години ръководи Управление „Банков надзор“. За периода 1997 – 2001 г. е зам.-председател на Съвета на директорите на Банковата консолидационна компания.

От м. септември 2007 до м. април 2011 г. е председател на Съвета на директорите на „Юробанк България“ (Пощенска банка). От м. май 2020 г. е член на Надзорния съвет на Интернешънъл Асет Банк.

През 1993 г. е утвърдена като дипломиран експерт-счетоводител. Член е на ИДЕС, регистриран одитор. Одитирала е банки, застрахователни дружества, пенсионни дружества, инвестиционни посредници и финансови къщи, предприятия от нефинансовия сектор, в т.ч. извършващи дейност от обществен интерес.

Била е председател на Съвета по професионална етика на ИДЕС. От 2013 г. е председател на Редакционния съвет на списание ИДЕС.

Специализирала е счетоводство, анализ и банков надзор в Санкт Петербург, Вашингтон и Брюксел.

Има монографии, студии, учебници и други публикации в научната област „Счетоводство, одит и финансов анализ“.

ОЦЕНКА НА ВЪТРЕШНОТО УПРАВЛЕНИЕ И МЕХАНИЗМИТЕ ЗА КОНТРОЛ ПРИ БАНКИТЕ В РАМКИТЕ НА ПРОЦЕСА НА НАДЗОРЕН ПРЕГЛЕД И ОЦЕНКА (ПНПО)

Резюме

В процеса на надзорен преглед и оценка (ПНПО) на кредитните институции компетентните органи определят поотделно рейтинги, за да се обобщат нивото на риска за жизнеспособността на институцията чрез резултатите от оценката на четири основни елемента: бизнес модел и стратегия, в съответствие със система от критерии; вътрешно управление и механизми за контрол в рамките на банката; адекватност на капитала и адекватност на ликвидността и финансирането.

В публикацията е представено вътрешното управление и механизмите за контрол в рамките на банката като част от ПНПО. Рамката за вътрешен контрол на банката обхваща цялата организация, включително дейностите на всички структурни, спомагателни и контролни звена, с надеждни административни и отчетни процедури, съответстващи на дейността на банката. От гл.т. на ефективност на процеса на управление е необходимо контролните функции да включват функции по контрол на риска, по спазване на правилата и вътрешен одит.

В тази връзка специално място е отделено на рамката за управление на риска, на рамката за нормативно съответствие и на ролята на вътрешния одит. Представени са и предизвикателствата пред банките при управлението на рисковете в несигурната среда на COVID пандемията.

В заключението са обобщени добри практики по отношение на политиките и процедурите за управление на кредитния риск в банките в България с цел да се постигне баланс между прекомерната процикличност, което е една от целите на частния мораториум и адекватно отразяване на рисковете както във вътрешните процеси на банките по измерването и управлението им, така и в публичните финансови отчети и в надзорната отчетност.

Prof. EMILIA MILANOVA, PhD
Certified Public Accountant
Lecturer at VUZF University – Sofia

ASSESSMENT OF THE INTERNAL GOVERNANCE AND CONTROL MECHANISMS OF BANKS WITHIN THE SUPERVISORY REVIEW AND EVALUATION PROCESS (SREP)

Summary

In the Credit Institutions' Supervisory Review and Evaluation Process (SREP), competent authorities shall set individual ratings to summarize the level of risk to the institution's viability through the results of the assessment of four main elements: business model and strategy, in accordance with a system of criteria; internal governance and control mechanisms within the bank; capital adequacy and liquidity and financing adequacy.

The publication presents the Internal governance and the control mechanisms within the bank, as part of the SREP. The internal control framework of the bank covers the entire organization, including the activities of all structural, auxiliary and control units, with reliable administrative and reporting procedures corresponding to the activities of the bank. From ch. The effectiveness of the management process requires that the control functions include risk control, compliance and internal audit functions.

In this regard, special attention is paid to the risk management framework, the regulatory compliance framework and the role of internal audit. The challenges facing banks in managing risks in the uncertain environment of the COVID pandemic are also presented.

The conclusion summarizes good practices regarding credit risk management policies and procedures in banks in Bulgaria in order to achieve a balance between excessive pro-cyclicality, and adequate reflection of risks in the internal processes of banks. on their measurement and management, as well as in the public financial statements and in the supervisory reporting.

ОЦЕНКА НА ВЪТРЕШНОТО УПРАВЛЕНИЕ И МЕХАНИЗМИТЕ ЗА КОНТРОЛ ПРИ БАНКИТЕ В РАМКИТЕ НА ПРОЦЕСА НА НАДЗОРЕН ПРЕГЛЕД И ОЦЕНКА (ПНПО)

Въведение

В процеса на надзорен преглед и оценка (ПНПО) на кредитните институции компетентните органи определят поотделно рейтинги, за да се обобщи нивото на риска за жизнеспособността на институцията чрез резултатите от оценката на четири основни елемента: (1) бизнес модел и стратегия, в съответствие със система от критерии; (2) вътрешно управление и механизми за контрол в рамките на банката, в съответствие с установени и приети критерии; (3) адекватност на капитала, в

съответствие с критерии, разработени от Европейския банков орган (ЕБО) и (4) адекватност на ликвидността и финансирането, в съответствие с подходяща система от критерии.

Публикацията *има за цел* да представи вътрешното управление и механизми за контрол в рамките на банката като част от ПНПО. Тезата на автора е, че *рамката за вътрешен контрол* на банката обхваща цялата организация, включително дейностите на всички структурни, спомагателни и контролни звена, с надеждни административни и отчетни процедури, съответстващи на дейността на банката. *Контролните функции трябва да включват функции по контрол на риска, по спазване на правилата и вътрешен одит.*

В тази връзка специално място е отделено на рамката за управление на риска, на рамката за нормативно съответствие и на ролята на вътрешния одит.

В нарочно обособена част на студията са представени предизвикателствата пред банките при управлението на рисковете в несигурната среда на COVID пандемията.

Глобалната пандемия от коронавирус (COVID-19) поставя на изпитание способността на кредитните институции да оперират в среда на значими икономически и финансови предизвикателства. Балансите на банките и тяхната финансова устойчивост са под натиска на нарастваща острота на кредитния риск. Формираните и поддържани капиталови и ликвидни буфери способстват за поддържането на стабилността на банките и системата, но не могат да компенсират необходимостта от управленска реакция по отношение идентифицирането, измерването и оперативното управление на кредитния риск. *В заключението са обобщени добри практики по отношение на политиките и процедурите за управление на кредитния риск в банките в България.*

Процесът на надзорен преглед и оценка (ПНПО) и рейтинг на риска

Общата оценка на ПНПО представлява актуална оценка на *общата жизнеспособност* на дадена кредитна институция, въз основа на оценката на елементите на ПНПО, а отделните „*ПНПО елементи*“ включват: анализ на бизнес модела, оценка на вътрешното управление и механизми за контрол на риска в рамките на институцията, оценка на рисковете за капитала, оценка на рисковете за ликвидността и финансирането. Прибавяме и *насоките* по втори стълб (P2G) на ПНПО, което означава нивото и качеството на собствения капитал, с който се очаква да разполага институцията над нейните общи капиталови изисквания (ОКИ), определени в съответствие с установените критерии, както и *изискванията* по втори стълб (P2R), или „изисквания за допълнителен капитал“, които се отнасят за допълнителните капиталови изисквания,

наложени на дадена банка, според Директива 2013/36/ЕС (член 104, параграф 1, буква а)¹.

„Склонност за поемане на риск“ (*рисков апетит*) определяме като съвкупното ниво и видовете риск, които институцията е готова да поеме в рамките на своя *капацитет* за поемане на риск, в съответствие с нейния бизнес модел, за да постигне своите стратегически цели. *Капацитетът за поемане на риск* може да се представи като максималното ниво на риск, което кредитната институция е в състояние да поеме, предвид капиталовата ѝ база, способностите ѝ за управление и контрол на риска и регулаторните ограничения.

В тази връзка „*рейтингът на риска*“ е цифровото изражение, обобщаващо надзорната оценка на индивидуалния риск за капитала, ликвидността и финансирането, и представлява вероятността даден риск да има значително пруденциално въздействие върху институцията (напр. потенциална загуба), след като се вземат предвид управлението и механизмите за контрол на риска и преди да се вземе предвид способността на институцията да намали риска чрез наличните капиталови и ликвидни ресурси².

За адекватността на капитала и адекватността на ликвидността тези оценки представляват надзорното становище за способността на капиталовите и ликвидните ресурси на кредитната институция да смекчат индивидуалните рискове за капитала, ликвидността и финансирането, на които ще се спрем по-късно. Но тук е мястото да припомним за „*вътрешен анализ на адекватността на капитала (ВААК)*“, като процес на установяване, измерване, оценка и наблюдение (т.е. управление) на вътрешния капитал, който се прилага от дадена институция³, и за „*вътрешен анализ на адекватността на ликвидността (ВААЛ)*“, като процес на установяване, измерване, оценка и наблюдение (т.е. управление) на ликвидността, който се прилага от съответната кредитна институция⁴.

Определянето на рейтинга на риска се извършва главно чрез оценка на *присъщия риск*, но също така следва да се отразят съображенията относно управлението и механизмите за контрол на риска. По-специално адекватността на управлението и механизмите за контрол може да увеличат или, в някои случаи, да намалят риска от значително пруденциално въздействие (т.е. съображенията, свързани с присъщия риск, могат да подценят или надценят нивото на риска в зависимост от адекватността на управлението и механизмите за контрол).

¹ Вж. Директива 2013/36/ЕС на ЕП и на Съвета от 26 юни 2013 г. относно достъпа до осъществяването на дейност от кредитните институции и относно пруденциалния надзор върху кредитните институции и инвестиционните посредници, за изменение на Директива 2002/87/ЕО и за отмяна на директиви 2006/48/ЕО и 2006/49/ЕО с последни изменения.

² ЕВА/GL/2014/13, НАСОКИ относно общите процедури и методологии за процеса на надзорен преглед и оценка (ПНПО) 19.12.2014 г., GL on Pillar 2 (SREP) и ЕВА/GL/2018/03, FINAL REPORT, Guidelines on the revised common procedures and methodologies for the supervisory review and evaluation process (SREP) and supervisory stress testing, 19 July 2018.

³ Вж. член 73 от Директива 2013/36/ЕС.

⁴ Вж. член 86 от Директива 2013/36/ЕС.

Компетентните органи следва да се уверят, че оценяването на бизнес модела, вътрешното управление и механизмите за контрол в рамките на институцията, адекватността на капитала и на ликвидността постигат следните цели:

- насочват вниманието върху рисковете за жизнеспособността на институцията, които произтичат от оценяваните ПНПО елементи според техните отделни оценки и дали институцията „е проблемна, или има вероятност да стане проблемна“⁵;
- показват вероятността от необходимост за предприемане на мерки за ранна намеса за справяне с опасенията в съответствие с подходящите за тази цел критерии;
- действат като активатор за вземане на решение дали да бъдат предприети мерки за ранна намеса⁶ в съответствие с Насоките на ЕБО относно активаторите за използване на мерки за ранна намеса;
- помагат за приоритизирането и планирането на надзорни ресурси⁷ (ресурси на вътрешния одит, когато оценката и определянето на рейтинга се извършват вътре в институцията) и задаването на приоритети в плана за извършване на надзорни проверки (ПИНП)“.

„Общият ПНПО рейтинг“ ще представя числения показател на общия риск за жизнеспособността на дадена банкова институция въз основа на общата оценка на ПНПО. При оценяването на отделните елементи на ПНПО компетентните органи следва да използват скалата – 1 (нисък риск), 2 (среднонисък риск), 3 (средновисок риск) и 4 (висок риск), която отразява надзорното становище въз основа на рейтингите, които се отнасят до съответните елементи.

Компетентните органи следва да извършват постоянна оценка на рисковия профил на институцията и нейната жизнеспособност чрез *обща ПНПО оценка*. Именно чрез общата ПНПО оценка следва да определят възможността рисковете да доведат до определянето на дадена институция за проблемна, предвид адекватността на собствения капитал и ликвидността, вътрешното управление, механизмите за контрол и/или бизнес модела или стратегията, а оттук и необходимостта от предприемане на мерки за ранна намеса или от определяне дали институцията може да се счита за проблемна, или има вероятност да стане проблемна.

ПНПО предполага компетентните органи да се ангажират с *текущо наблюдение на ключови финансови и нефинансови показатели*, за да управляват промените във финансовото състояние и рисковите профили на кредитните институции. Когато наблюдението разкрива съществена промяна в рисковия профил на институцията или аномалии в

⁵ по смисъла на член 32 от Директива 2014/59/ЕС.

⁶ Насоки на ЕБО относно активаторите за използване на мерки за ранна намеса (EBA/GL/2015/03).

⁷ EBA/GL/2018/03, FINAL REPORT, Guidelines on the revised common procedures and methodologies for the supervisory review and evaluation process (SREP) and supervisory stress testing, 19 July 2018.

показателите, следва да се анализират и оценяват причините и, когато е уместно, да се извърши преглед на оценката на съответния ПНПО елемент предвид новопостъпилата информация.

За тази цел е уместно да се създадат системи и модели за наблюдение, които да позволят установяването на съществени промени и аномалии в поведението на показатели, като се зададат прагове, където е подходящо; да се създадат поетапни процедури за всички съответни показатели (или комбинации от показатели), обхванати от наблюдението, които да гарантират анализа и оценката на съществените промени. Рамката на показателите, моделите и праговете на наблюдение трябва да отразява размера, сложността, бизнес модела и рисковия профил на институцията и следва да обхваща географските райони, секторите и пазарите, в които работи институцията⁸.

Показателите, използвани за наблюдение, следва да включват най-малко следните специфични показатели за институциите:

- финансовите и рисковите показатели, които се отнасят до оценка на *рисковете на капитала* (кредитен риск и риск от контрагента, пазарен риск, операционен риск, лихвен риск, произтичащ от дейности извън търговския портфейл) и *рисковете за ликвидността и финансирането* (ликвиден риск, присъщ риск за финансирането, управлението на риска за ликвидността и финансирането);
- *всички съотношения*, изведени от прилагането на Регламент (ЕС) № 575/2013 за капиталовите изисквания и от националното законодателство, относно прилагането на Директива 2013/36/ЕС за изчисляване на минималните пруденциални изисквания (като съотношение на базов собствен капитал от първи ред (БСКПР), на капитал от първи ред, на обща капиталова адекватност; капиталови буфери (предпазен капиталов буфер (capital conservation buffer), специфичен за всяка банка антициклически капиталов буфер (bank-specific countercyclical capital buffer), буфер за системен риск (systemic risk buffer), буфер за друга системно значима институция – ДСЗИ (buffer for other systemically important institutions – O-SII buffer); отношението на ликвидно покритие (ОЛП); отношението на нетно стабилно финансиране (ОНСФ); отношение за ливъридж и др.);
- *минималните изисквания за собствен капитал и приемливи задължения (МИСКПЗ)* според изискванията на Директива 2014/59/ЕС за създаване на рамка за възстановяване и реструктуриране на кредитни институции и инвестиционни посредници;
- съответните *пазарни показатели* (като цена на собствения капитал, спредове по суап за кредитно неизпълнение (СКН), облигационни спредове и др.); и

⁸EBA/GL/2014/13, НАСОКИ относно общите процедури и методологии за процеса на надзорен преглед и оценка (ПНПО) 19.12.2014г, GL on Pillar 2 (SREP).

- *показатели за възстановяване*, използвани в плановете за възстановяване на кредитната институция.

I. Оценка на вътрешното управление и механизмите за контрол на риска в рамките на банковата институция

Когато се оценява този елемент от ПНПО, компетентните органи следва да оценят дали системите за вътрешно управление са подходящи за банковата институция и дали са съизмерими спрямо рисковия ѝ профил, бизнес модела ѝ, естеството, размерите и сложността ѝ. В тази посока се налага да идентифицират степента, в която банката се придържа към приложимите изискванията на ЕС за системи за добро вътрешно управление, в т.ч. да преценят дали системите за вътрешно управление осигуряват добро управление на рисковете и включват подходящи механизми за вътрешен контрол; дали има сериозни рискове, предизвикани от лоши системи за вътрешно управление, и потенциалното им въздействие върху устойчивостта на институцията.

За ПНПО *оценката на вътрешното управление и механизмите за контрол* в рамките на институцията следва да включва оценка на следните области⁹:

- а. обща рамка за вътрешно управление*: състав, организация и функциониране на ръководния орган и неговите комитети (вкл. на ръководния орган с надзорни функции); корпоративна култура и култура по отношение на риска; политики и практики за възнаграждението;
- б. рамка за вътрешен контрол*, която следва да включва ясна организационна структура и добре функциониращо независимо *вътрешно управление на риска* и функции за *спазване на изискванията и за вътрешен одит*;
- в. рамка за управление на риска*, включително ВААК, ВААЛ и процеси за одобрение на нови продукти;
- г. административни и счетоводни процедури*; договорености за възлагане на външни подизпълнители; информационни системи и непрекъснатост на дейността и последователност и надеждност на плановете за възстановяване.

Прилагането на *принципа на пропорционалност*¹⁰ е от особено значение при оценката на вътрешното управление и механизмите за контрол и той има за цел да гарантира, че правилата за вътрешно управление са в съответствие с индивидуалния рисков профил и бизнес модел на институцията, така че целите на регулаторните изисквания да бъдат постигнати по ефективен начин. Когато разработват и въвеждат правила за вътрешно управление, институциите следва да вземат предвид своя размер и вътрешна организация, както и естеството, мащаба и сложността на своите дейности. Значимите институции следва да

⁹ EBA/GL/2018/03, FINAL REPORT, Guidelines on the revised common procedures and methodologies for the supervisory review and evaluation process (SREP) and supervisory stress testing, 19 July 2018.

¹⁰ Вж. в член 74, параграф 2 от Директива 2013/36/ЕС.

разполагат с по-усъвършенствани правила за управление, а малките и не толкова сложни институции могат да въведат по-опростени правила за управление.

За целите на прилагането на принципа на пропорционалност и с цел да се осигури подходящо прилагане на изискванията, няколко са критериите, които трябва да бъдат взети под внимание от страна на банките и компетентните органи: размерът, изразен чрез балансовото число на банковата институция и включените в обхвата на нейната пруденциална консолидация дъщерни предприятия; географското присъствие и размерът на нейните операции в рамките на всяка юрисдикция; правната форма на институцията, включително дали тя е част от група и ако това е така, оценката на пропорционалността за групата; дали ценните книжа на институцията се търгуват на регулиран пазар, или не; дали институцията има разрешение да използва вътрешни модели за измерване на капиталови изисквания (напр. вътрешнорейтингов подход); видът на разрешените дейности и услуги, извършвани от институцията¹¹; основният бизнес модел и стратегия; естеството и сложността на дейността ѝ и организационната ѝ структура; стратегията по отношение на риска, рисковият апетит и действителният рисков профил на институцията, като се има предвид резултатът от оценките на капитала и ликвидността като част от процедурите по процеса за надзорен преглед и оценка (ПНПО); собствеността и структурата на финансиране на институцията; видовете клиенти (напр. на дребно, корпоративни, институционални, малки предприятия, публични субекти) и сложността на продуктите или договорите; възложените на външни изпълнители дейности и канали за разпространение; съществуващите системи за информационни технологии (ИТ), вкл. системи за осигуряване на непрекъснатост и възлагане на дейности на външни изпълнители в тази област.

Една система за *добро вътрешно управление* (системата за организация и управление и за рамката за вътрешен контрол) на банковата институция е изградена в съответствие с обема на извършваните операции, разнообразието на сделките и видовете рискове, произтичащи от тях, и се състои от следните основни взаимосвързани елементи:¹²

1. организация и управление на дейността;
2. организация на оперативния контрол;
3. организация на вътрешноконтролните функции:
 - управление на риска;
 - нормативно съответствие;
 - вътрешен одит.

¹¹Вж. Приложение 1 към Директива 2013/36/ЕС и Приложение 1 към Директива 2014/65/ЕС.

¹² Вж. и Наредба № 10 на БНБ за организацията, управлението и вътрешния контрол в банките, обн., ДВ, бр. 40 от 17 май 2019 г.

1. *Обща рамка за организация и управление*

Според Наредба № 10 на БНБ, разработена в съответствие с *Насоките относно вътрешното управление*¹³, *организацията и управлението на дейността на банката* включват няколко основни опорни точки: *общи изисквания; вътрешни правила за организацията и управлението на банката*, които са допълнени със стратегията и плана за дейността на банката и отчитат нейните дългосрочни финансови интереси и платежоспособност, с политиката и структурата за управление и контрол на риска, включително определяне на рисковия апетит на банката, с реда за изготвяне и обхвата на управленската информация, с подходящи и надеждни системи за счетоводна и финансова отчетност, включително ефективна организация на финансовия и оперативния контрол и с ефективна рамка за вътрешен контрол, която включва независими служби за управление на риска, нормативно съответствие и вътрешен одит; *конфликта на интереси и процедурата за подаване на сигнали*.

В общата рамка за *организация и управление* отговорностите на ръководния орган са ясно определени, като се прави разлика между отговорностите на ръководната (изпълнителна) функция и надзорната (неизпълнителна) функция, и се въвеждат подходящи системи за управление. Поради ограниченията в обема на публикацията няма да представяме в детайли тези отговорности, но от гл.т. на целите, които преследва студията, ще представим функциите на комитета по риска и одитния комитет.

Роля на комитета по риска

Комитет по риска (КР) се създава с основна цел да *съветва и подпомага ръководния орган с надзорна функция* във връзка с наблюдението на текущия и бъдещия рисков апетит и стратегията на банката, като взема предвид всички видове рискове и за да гарантира, че те са в съответствие с нейните бизнес стратегия, цели, корпоративна култура и ценности. За реализация на тази цел КР изпълнява няколко задачи (подцели):

- осъществява контрол върху изпълнението на стратегиите за управление на капитала и ликвидността, както и за всички други рискове: пазарни, кредитни, операционни (вкл. правни и ИТ) и репутационни рискове, за да оцени тяхната адекватност спрямо одобрените рисков апетит и стратегия;
- предоставя препоръки относно необходимите корекции на стратегията за риска, произтичащи най-вече от промени в бизнес модела на кредитната институция и развитието на пазара, като прави преглед на редица възможни сценарии, в т.ч. неблагоприятни, за да оцени как би реагирал рисковият профил на институцията на външни и вътрешни събития;

¹³ Насоки относно вътрешното управление, ЕВА/GL/2017/11, 21/03/2018.

- оценява рисковете, свързани с предлаганите финансови продукти и услуги, като взема под внимание съгласуването на цените, определени за продуктите и услугите, и свързаната с тях печалба; следи за съгласуваност между всички съществени финансови продукти и услуги, които се предлагат на клиентите, и бизнес модела и стратегията за риска на институцията.

Комитетът по риска си сътрудничи с другите комитети, чиито дейности могат да имат влияние върху стратегията за риска (одитния комитет и комитета по възнагражденията) и поддържа редовна комуникация с функциите за вътрешен контрол на институцията, преди всичко със звеното за управление на риска.

Роля на одитния комитет

Одитният комитет има специална роля и *основната му цел* е наличие на сигурност, че интересите на акционерите са надлежно защитени във връзка с финансовото отчитане и вътрешния контрол.

Комитетът информира органите за управление и контрол на банката относно ефективното функциониране на вътрешните контролни системи и системите на финансовата отчетност, вътрешния одит и управлението на риска с оглед спазване на принципите на *доброто корпоративно управление* и постигане на стратегически цели на банката чрез изпълнението на няколко важни функции:¹⁴

- наблюдава процеса на финансово отчитане и представя препоръки и предложения, за да се гарантира неговата ефективност;
- наблюдава ефективността на вътрешната контролна система, на системата за управление на риска и на дейността по вътрешен одит по отношение на финансовото отчитане в банката, без да нарушава неговата независимост;
- наблюдава задължителния одит на годишните финансови отчети, включително неговото извършване, като взема предвид констатациите и заключенията на Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори (КПНРО) по прилагането на Регламент (ЕС) № 537/2014¹⁵;
- проверява и наблюдава независимостта на регистрираните одитори в съответствие с изискванията на Закона за независимия финансов одит, както и с Регламент (ЕС) № 537/2014, включително целесъобразността на предоставянето на услуги извън одита на банката (по чл. 5 от същия регламент); отговаря за процедурата за подбор на регистрирани одитори и препоръчва назначаването им.

Комитетът осъществява дейността си при спазване на принципите на законност, конфиденциалност, обективност, професионализъм,

¹⁴ Вж. Директива 2006/43/ЕС относно задължителния одит на годишните счетоводни отчети и консолидираните счетоводни отчети, за изменение на Директиви 78/660/ЕИО и 83/349/ЕИО на Съвета и за отмяна на Директива 84/253/ЕИО на Съвета и ЗНФО.

¹⁵ Член 26, параграф 6 от Регламент (ЕС) № 537/2014 относно специфични изисквания по отношение на задължителния одит на предприятия от обществен интерес.

безпристрастност, лоялност и отчетност. За реализация на основните си функции одитният комитет е подходящо да има следните правомощия и отговорности:

По отношение на вътрешноконтролната система и управлението на риска:

1. да анализира работата на системата за вътрешен контрол, като единство от организация на оперативния контрол, рамка за управление на риска, нормативно съответствие и система за вътрешен одит, и да дава препоръки за нейното подобряване;
2. да оценява нивото на сигурност на системите за управление на риска (системите, създадени за идентифициране, оценка, управление и наблюдение на финансовите и нефинансовите рискове) както и да наблюдава дали системите работят ефективно;
3. да разглежда степента, до която са констатирани, оценени и/или агрегирани нередности по отношение на вътрешния контрол и управлението на риска, за да прецени наличието на съществени нередности във функционирането на системите; да идентифицира областите, в които системите за контрол липсват или не са достатъчни, и да прави съответни препоръки;
4. да оценява вътрешните контролни процедури и тяхното съответствие с политиките на банката, предписанията на регулативните и надзорни органи и приложимото законодателство.

По отношение на финансовото отчитане:

1. да изразява мнение относно точността, пълнотата и последователността на финансовата информация в годишните и междинни финансови отчети и другите значими финансови оповестявания;
2. да изразява мнение за компетентността на финансовия екип, който е от решаващо значение за осигуряването на ефективен одит и качествено финансово отчитане и оповестяване;
3. да извършва преглед на финансовите отчети преди представянето им за одобрение и изразява мнение по отношение на: а) значими счетоводни политики и тяхната промяна спрямо общата рамка за финансово отчитане, като оценява дали прилаганите са разумни и подходящи, включително приблизителните счетоводни оценки на ръководството и свързаните с тях оповестявания; б) съответствие с приложимите счетоводни стандарти; в) неправилни отчитания, от гл. т. на оценката на съществеността за целите на финансовата отчетност и установяване количествените и качествените критерии, използвани за определяне на съществеността; г) преценки (решения) и бюджетни прогнози, свързани с допустимостта на прогнозите, които трябва да бъдат отразени във финансовите отчети и свързаните с тях оповестявания; д) степента, до която финансовите отчети са повлияни от значими необичайни трансакции и тяхното оповестяване; е) значими преизчисления в

резултат на извършения независим финансов одит; ж) сделки със свързани лица, от гл. т. на честотата и значимостта на тези сделки, особено на тези, които са извън обичайния ход на дейността на банката; з) спазване на законовите и регулаторни изисквания.

4. да информира органите за управление и контрол на банката за резултатите от задължителния одит и да пояснява по какъв начин задължителният одит е допринесъл за достоверността на финансовото отчитане, както и ролята на одитния комитет в този процес.

По отношение на вътрешния одит:

1. да наблюдава и извършва преглед на адекватността и ефективността на специализираното звено за вътрешен одит (дирекция „Вътрешен одит“, ССВО);
2. да дава препоръки по *Правилата за вътрешен одит* на кредитната институция; да преглежда плана за одит и при необходимост да дава препоръки до органите за управление и контрол на относно необходимите ресурси за изпълнение на тази дейност;
3. да оценява организацията и функционирането на специализираната дирекция за вътрешен одит във връзка с приложимото право и „Стандартите за професионална практика на вътрешен одит“;
4. да изслушва доклади за дейността на специализираната дирекция за вътрешен одит и да отправя препоръки до органите за контрол и управление, основани на направените констатации в резултат на изпълнените одити и да следи за констатациите и препоръките, направени от вътрешния одит и предприетите мерки от страна на банката;
5. да осигурява гаранции, че ръководителят на вътрешния одит има пряк и неограничен достъп до председателя на надзорния съвет и до одитния комитет и разполага с възможност за индивидуални срещи по текущи въпроси и проблеми.

По отношение на регистрираните одитори:

1. да наблюдава задължителния одит на годишните финансови отчети на банката: обхват и подход на одита, одиторска стратегия, включително планираните нива на същественост и предвидените ресурси за изпълнение, план за одита, план за осъществяване на комуникациите, констатациите и препоръките им с цел оценка на ефективността на одитния процес;
2. да оценява независимостта и обективността на външните одитори, като взема предвид действащите нормативни разпоредби, етичните стандарти и други професионални изисквания;
3. да отговаря за одобряване на неодитните услуги, като преценява допустимостта на тези услуги;

4. да препоръчва назначаването и отзоваването на регистрирани одитори, които да извършват независимия финансов одит на банката, и одобрява договорите за извършване на независим финансов одит;
5. да анализира периодично докладите и препоръките на регистрираните одитори най-малко по отношение на следните въпроси: а) области на несигурност (преглед на счетоводните политики, счетоводните оценки и прогнози, данъчното облагане и данъчните рискове, взетите мерки относно областите на несигурност и отразяване на резултатите от тях във финансовите отчети на банката); б) преценка на начина, по който се интерпретира счетоводната информация с оглед приложимите счетоводни стандарти; в) констатации и заключения; г) сътрудничество от страна на ръководството – срещнати трудности по време на извършения одит, включително ограничения за достъп или получаване на информация, както и други трудности във връзка с извършвания одит; д) умения на ръководството във връзка с отговорностите му по отношение на финансовото отчитане – ръководството притежава ли нужната компетентност да изпълнява задълженията си по финансово отчитане; ръководството познава ли добре изискванията за финансовото отчитане и другите свързани регулаторни изисквания.

2. Рамка и механизми за вътрешен контрол

2.1. Рамка за вътрешен контрол

Модерните банкови институции следва да развият и поддържат култура, която насърчава положително отношение към контрола на риска и нормативното съответствие в рамките на институцията, както и надеждна и всеобхватна рамка за вътрешен контрол. Съгласно тази рамка бизнес линиите на институциите следва да са отговорни за управлението на рисковете, които възникват при извършването на техните дейности, и да въведат контролни механизми, които имат за цел да осигурят спазване на вътрешните и външните изисквания. Като част от тази рамка институциите следва да разполагат с функции за вътрешен контрол с подходящи и достатъчни правомощия, статут и достъп до ръководния орган за изпълнението на техните цели, както и с рамка за управление на риска¹⁶.

Ефективност на системата за вътрешен контрол

Всяка банка разработва и *поддържа надеждна и всеобхватна рамка за вътрешен контрол*, която включва контролни функции с подходящи правомощия за изпълнение на съответните задължения. *Рамката за вътрешен контрол* на банката следва да гарантира ефективни и ефикасни операции, адекватно идентифициране, измерване и

¹⁶ EBA/GL/2017/11, 21/03/2018, Насоки относно вътрешното управление (GL on Internal Governance).

редуциране на рисковете; сигурни административни и счетоводни процедури, разумно управление на дейността, надеждност на финансовата и нефинансовата информация, докладвана както вътрешно, така и външно, и спазване на закони, наредби, надзорни изисквания и вътрешните политики, процедури, правила и решения, приети от банката. Тази рамка обхваща цялата организация, включително дейностите на всички структурни, спомагателни и контролни звена, с надеждни административни и отчетни процедури, съответстващи на дейността на банката. *Контролните функции трябва да включват функции по контрол на риска, по спазване на правилата и вътрешен одит.*

Осъществяването на ефективен вътрешен контрол е постоянен приоритет в дейността на ръководството на банката. Ръководството носи отговорност за изграждането на такава система за вътрешен контрол, която е необходима за осигуряване изготвянето на финансови отчети, които не съдържат съществени неправилни отчитания.

Организация на оперативния контрол

Дейностите на оперативния контрол са процедури, процеси, практики и лимити, създадени с цел намаляване на рисковете и постигане на установените от УС цели и задачи. Дейностите на оперативния контрол са неразделна част от ежедневната дейност на банката, осъществяват се във всички структурни звена в ЦУ и в клоновата мрежа и включват: *управленски преглед* (УС извършва преглед на периодичните отчети, които показват актуалните финансови резултати спрямо бюджета с цел анализ на резултатите и тенденциите за осъществяване и изпълнение на поставените цели и задачи); *контрол на дейностите* (ежедневно ръководителите на структурните звена извършват контрол на оперативната дейност и предприемат необходимите действия при установени отклонения); *физически контроли* (физическите контроли се фокусират върху ограничаване на достъпа до определени зони за платежни операции, за съхранение на касови наличности и ценни книжа и при необходимост и други материални активи на банката); *съответствие с лимитите за експозиции и длъжности* (като част от рамката за вътрешен контрол са установени процедури за спазване на установените лимити за експозиции и длъжности и ред за докладване на отклоненията); *система за потвърждаване на операции и сделки* (включва одобрение и оторизация на операции и сделки над предварително дефинирани системни лимити в банковата информационна система, SWIFT, други); *система за последващ контрол и равнение* (обхваща всички детайли на операцията или сделката и има за цел да идентифицира данни и/или записи, за които е необходимо извършването на корекции, както и причините за несъответствията); *система за документиране* (използването на предварително дефинирани образци на документите е задължително за точното и пълно документиране на операциите, сделките и събитията); *периодични извлечения по сметки за извършени сделки и операции* (с предоставянето на периодични извлечения по сметки на клиентите се осигурява

последващ контрол от тяхна страна за извършени сделки и операции); *правила за развитие на нови дейности и продукти* (предложенията за нови продукти и дейности или модификация на съществуващи обикновено се представят за утвърждаване на УС след приемането им от комитета по управление на активите и пасивите и/или кредитен съвет, придружени със съответната документация); *разделение на задълженията* (установява се с цел минимизиране на възможността служителите да извършват и прикриват неоторизирани операции и сделки, престъпни и измамни действия или грешки).

Структура на управление на риска: банката трябва да поддържа подходяща структура за управление на риска, която включва: идентифициране, оценка и измерване на всички рискове за банката, както и на вътрешните и външните източници на риск; измерване и наблюдение на риска и моделите за оценка на рисковете; наблюдение и периодична оценка за съответствие на вътрешните правила за управление на риска съобразно пазарните условия и добрите банкови практики; политики и процедури за оценка на риска, определяне и спазване на лимити по отношение на риска, както и за допускане на изключения в случаи на извънредни ситуации; обхват, структура и честота на изготвяне на отчетността за риска; рискова култура.

Като част от цялостната обща рамка за вътрешен контрол банките идентифицират, оценяват, наблюдават и управляват всички рискове, включително рисковете, произтичащи от сключени споразумения с трети страни, прилагайки *модела на „трите линии на защита“*:

- *първа линия на защита* – бизнес звената, които поемат риска и са отговорни да го управляват, което включва идентифициране, оценяване, докладване, съобразно действащите в банката процедури, процеси, лимити и контроли;
- *втора линия на защита* – по-често това са дирекции „Управление на риска“ и „Нормативно съответствие“, които отговарят за понататъшното идентифициране, измерване, наблюдение и отчитане на риска в банката като цяло и които са независими от първа линия на защита;
- *трета линия на защита* – дирекция „Вътрешен одит“, независима от първата и от втората линия на защита, която предоставя увереност за ефективността на управлението на риска, вътрешния контрол и управлението, както и за начина, по който първата и втората защитна линия постигат целите на управлението на риска и контрола.

Нормативно съответствие: тази функция следва да осигури адекватното идентифициране, измерване и управление на риска, свързан с нормативното съответствие; редовната оценка на промените в законовите и подзаконовите актове, приложими за банката, и влиянието, което имат върху дейността ѝ; да консултира управителния и контролния орган на банката при приемането на мерки за постигане на съответствие с приложимите закони, правила, разпоредби и стандарти (в тази връзка банките приемат Правила за организацията, управлението и рамката за

вътрешен контрол; Политика за управление на риска; Правила за управление на риска; Правила за нормативно съответствие; Правила за вътрешен одит), да оценява въздействието на промените в нормативните и регулаторните изисквания върху дейността на банката; да осъществява проверка за съответствието на всички нови продукти и нови процедури със закона и приложимите нормативни актове. Обикновено УС приема вътрешни правила и годишен план за дейността на службата за нормативно съответствие.

Правилата за нормативно съответствие трябва точно да дефинират риска, свързан с нормативното съответствие: риск от налагане на мерки и санкции, както и риск от реализиране на съществени финансови загуби или от увреждане на репутацията на банката поради неспазване на закони, стандарти, етични кодекси за поведение и вътрешнонормативната база, приложими към дейността ѝ, както и основните подрискове, свързани с нормативното съответствие:

- *правни и регулаторни рискове:* отнасят се до несъответствие на дейността на банката на всички нива с приложимите закони и подзаконови актове, регулации и професионални стандарти;
- *риск от санкции:* юридически, в частност административни, дисциплинарни и други санкции в резултат на нарушаване на законите и подзаконовите актове, регулациите, нормите, вътрешнонормативната база и/или договорните споразумения в резултат от дейността на банката на всички нива;
- *риск за репутацията:* понижена и увредена репутация в резултат на пропуски в обслужването на клиентите и установените бизнес практики на банката, разгласяване в публичното пространство на уронваща престижа ѝ информация, включително относно неспазване на законите и регулациите;
- неспазване на *етичните стандарти и кодекси* в дейността на банката;
- *други операционни рискове*, които могат да се появят като следствие от горните рискове и/или от дейността на банката.

Вътрешният одит подпомага дейността на банката за постигане на целите ѝ, като оценява адекватността и ефективността на системите за финансово управление и контрол по отношение на идентифицирането, оценяването и управлението на риска, надеждността и всеобхватността на финансовата и оперативната информация, ефективността и ефикасността на дейностите, опазването на активите и информацията, изпълнението на задачите и постигането на целите и се осъществява чрез изпълнение на конкретни одитни ангажименти за даване на увереност или консултиране.

2.2. Рамка за управление на риска

В ПНПО компетентните органи следва да преценят дали институцията е установила подходяща рамка за управление на риска и

надеждни процеси за управление на риска. В този процес се анализира:¹⁷ (а) дали рисковата стратегия, склонността за поемане на риск и рамката за управление на риска са подходящи и са приложени на индивидуална и на консолидирана база; (б) рамките на ВААК и ВААЛ; (в) способностите за провеждане на стрес тестове и резултатите; (г) дали институцията е установила независима функция за управление на риска, която да обхваща цялата институция и активно да участва в изготвянето на рисковата стратегия на институцията и на всички важни решения за управлението на риска и да осигурява на ръководния орган и на бизнес звената цялата съответна информация, свързана с риска; (д) дали институцията има ръководител на функцията за управление на риска, който да разполага с достатъчен опит и независимост и, където е необходимо, директен достъп до ръководния орган с надзорна функция; (е) дали независимата функция за управление на риска гарантира, че процесите на измерване, оценяване и наблюдение на риска на институцията са подходящи; и (ж) дали институцията е въвела политики и процедури за установяване, измерване, наблюдение, намаляване и отчитане на риска и свързаните рискови концентрации и дали те съответстват на рисковите лимити и склонността за поемане на риск на институцията, както и дали са одобрени от ръководния орган.

Рамка и стратегия на склонността за поемане на риск

При оценяването на рамката за управление на риска компетентните органи следва да отчетат степента, в която тя е приложена, и как влияе върху общата стратегия на институцията, в т.ч. да преценят дали има подходящи и надеждни връзки между бизнес стратегията, рисковата стратегия, рамките на склонността за поемане на риск, рамката за управление на риска и рамките за управление на капитала и ликвидността. Също така при прегледа на рисковата стратегия, рамката на склонността за поемане на риск и рамката за управление на риска компетентните органи следва да преценят дали: а. рисковата стратегия и склонността за поемане на риск взема предвид всички съществени рискове, на които е изложена институцията, и съдържа рискови лимити, толеранси и прагове; б. рисковата стратегия и склонността за поемане на риск са съвместими и се прилагат и дали е ориентирана към бъдещ период, в съответствие е с хоризонта на стратегическо планиране, определен в бизнес стратегията, и подлежи на редовен преглед; в. рисковата стратегия и склонността за поемане на риск вземат правилно предвид толеранса към риск и финансовите средства на банката.

2.3. Рамки на ВААК и ВААЛ¹⁸

В ПНПО периодично се преглеждат ВААК и ВААЛ на институциите на базата на събраната от тях информация, в съответствие с Насоките на

¹⁷ Revised Guidelines on SREP (EBA-GL-2018-03).

¹⁸ Revised Guidelines on SREP (EBA-GL-2018-03).

ЕБО¹⁹, и се определя тяхната (1) *надеждност*, (2) *ефективност* и (3) *изчерпателност* съгласно установените критерии. Компетентните органи следва също да оценят как ВААК и ВААЛ са интегрирани в общите практики на управление на риска и стратегическо управление, включително планирането на капитала и ликвидността. Целта на тези оценки е да допринесат за надеждното и точно изчисляване на *допълнителните капиталови изисквания*, базирани на оценката на адекватността на капитала, както и на оценката на адекватността на ликвидността.

(а) Какво означава надеждност на ВААК и ВААЛ?

За да се прецени надеждността на ВААК и ВААЛ, преди всичко следва да се прецени дали политиките, процесите, входните данни и моделите, съставляващи ВААК и ВААЛ, са пропорционални на естеството, мащаба и сложността на дейностите на банковата институция.

Когато се оценява доколко разумни са ВААК и ВААЛ, компетентните органи преценяват няколко основни неща: а. дали методиките и допусканията, прилагани от банките, са подходящи и последователни за различните рискове, дали се основават на убедителни емпирични входни данни, дали използват ясно калибрирани параметри и се прилагат еднакво за измерване на риска и управление на капитала и ликвидността; б. дали нивото на доверителност е съвместимо със склонността за поемане на риск и дали допусканията за вътрешна диверсификация отразяват бизнес модела и стратегиите за риск; в. дали съставът на ресурсите за вътрешен капитал или на ликвидност, предвидени за ВААК и ВААЛ, са в съответствие с рисковете, измерени от институцията, и дали са приемливи за изчисляването на собствения капитал и ликвидните буфери.

(б) Ефективност на ВААК и ВААЛ

Когато се оценява доколко са ефективни ВААК и ВААЛ, е необходимо да се провери как институцията използва ВААК и ВААЛ в своето управление на риска, капитала и ликвидността. Оценката следва да включва взаимовръзките и взаимосвързаното функциониране на ВААК и ВААЛ с рамката на склонността за поемане на риск, управлението на риска и управлението на ликвидността и капитала, включително стратегии за бъдещо финансиране, и дали те са подходящи за бизнес модела и сложността на институцията. Също така дали ръководният орган демонстрира подходяща ангажираност и познания по ВААК и ВААЛ, дали одобрява рамките и резултатите от ВААК и ВААЛ и, където е подходящо, резултатите от вътрешното валидиране на ВААК и ВААЛ.

(в) Изчерпателност на ВААК и ВААЛ

Изчерпателността е свързана с оценката доколко ВААК и ВААЛ покриват бизнес направленията, юридическите лица и рисковете, на които институцията е изложена или може да бъде изложена, и дали се

¹⁹ ЕВА/GL/2016/10, 10/02/2017, Насоки относно информацията, свързана с вътрешния анализ на адекватността на капитала (ВААК) и Вътрешния анализ на адекватността на ликвидността (ВААЛ), събирана за целите на процеса на надзорен преглед и оценка (GL on ICAAP ILAAP).

прилагат хомогенно и пропорционално за всички съответни бизнес направления по отношение на установяването и оценката на риска.

(г) Оценка на стрес тестовете на институциите

Важен момент от рамката на ВААК и ВААЛ е оценката на програмите за стрес тестване на институцията и тяхното съответствие със системите за управление, инфраструктурата за данни, използването на стрес тестове във ВААК и ВААЛ за различните управленски дейности.

Компетентните органи извършват *качествена оценка* (архитектурата на данните и ИТ инфраструктурата, системите за управление, методиките, сценариите, ключовите предположения, резултатите и планираните управленски действия) на програмите за стрес тестване и *количествена оценка на резултатите* от стрес тестовете (избора и използването на сценарии и допускания, тяхната тежест и приложимост към бизнес модела на институцията), за да установят възможни уязвимости или слабости в управлението на риска и механизмите за контрол за отделните рискови области – като например анализите на чувствителността и на сценариите, извършени от институцията, могат да се използват за оценка на чувствителността и адекватността на използваните модели и за количествено определяне на отделните рискове²⁰.

Важно е да се оцени и въздействието на стрес тестовете върху коефициента на ливъридж на институцията, както и приемливите задължения, държани за целите на минималните изисквания за приемливи задължения (МИПЗ)²¹.

(д) Модел за оценка на ВААК на примерна Банка АВС АД

Вътрешният анализ на адекватността на капитала (ВААК) представлява комплексен процес на преглед на рисковия профил на банката, на адекватността и пригодността на моделите за идентифициране и измерване на значимите рискове и поддържането на достатъчен по обем вътрешен капитал, който покрива тези рискове.

Обект на оценка е процесът по изготвяне на вътрешен анализ на адекватността на капитала (ВААК) за 20..г. на Банка АВС, в това число и управлението на съпътстващите рискове, на които банката е изложена. Целта е да се определи надеждността, ефективността и изчерпателността на отчета по ВААК с оглед изчисляването на допълнителните капиталови изисквания и оценката на адекватността на капитала. Задачата на екипа по оценката е да се увери, че в Банката функционират надеждни системи за управление на риска и основните цели на процеса по ВААК са в достатъчна степен постигнати, включително:

- √ съответствие между политиките, процесите, входните данни и моделите, съставляващи ВААК, и естеството, мащаба и сложността на дейностите на институцията;

²⁰ Revised Guidelines on SREP (EBA-GL-2018-03).

²¹ Вж. Директива 2014/59/ЕС за създаване на рамка за възстановяване и реструктуриране на кредитни институции и инвестиционни посредници.

- √ целесъобразност на ВААК за извършване на оценка и поддържане на подходящо ниво на вътрешен капитал с цел покриване на рисковете, на които банката е или може да бъде изложена, и за вземане на бизнес решения, включително при условия на стрес;
- √ адекватно установяване, измерване, обобщаване и следене на присъщите за банката рискове от дейността;
- √ изграждане и поддържане на надеждни системи за управление на риска;
- √ прилаганите методики за оценка на рисковете и изчисляване на необходимия вътрешен капитал за всеки риск са подходящи, надеждни и съответстват на рисковия профил на банката.

Основните части на модела включват²²:

1. Анализ на стратегията за развитие и бизнес модела

1. *Основни бизнес дейности в стратегията (представят се)*
2. *Основни цели за развитието на банката, например:*
 - повишаване качеството и ефективността на предлаганите банкови продукти и услуги особено на тези, свързани с основните банкови операции – привличане на депозити и кредитиране на кредитоспособни клиенти. Активно предлагане на широка гама от продукти и услуги, отговарящи на потребностите на нейните клиенти (съществуващи и бъдещи);
 - умерен, но стабилен ръст на индивидуалните и корпоративните клиенти и обема на операциите;
 - оптимално управление на активите и пасивите и провеждане на лихвена политика с цел повишаване на нетния лихвен доход и лихвен марж;
 - повишаване качеството на кредитния портфейл чрез активна работа по неговото „почистване“ от необслужвани кредити при стриктен контрол върху изпълнението на плановете за конкретните действия по всяка кредитна експозиция;
 - намаляване на административните разходи и достигане на приемливо съотношение административни разходи/общо приходи чрез оптимизиране на териториалното развитие на клоновата мрежа и отчитане на потенциала за развитие в съответните региони на страната;
 - осигуряване на адекватна възвръщаемост на активите след формиране на адекватни провизии за покриване на загуби от обезценка;

²² Тук ще представим само основните части на модела, като дадем приоритет на стрес тестовете за определяне на допълнителен капитал, а детайлите на модела ще бъдат обект на друга публикация.

- намаляване обема на придобитите обезпечения чрез активна продажба или отдаването им под наем;
- прилагане на надеждна и ефективна система за управление на рисковете, адекватно капиталово планиране и поддържане на съответстващ обем вътрешен капитал спрямо рисковия профил на банката.

3. Стратегия за развитие на банката – финансови планове и планирани промени

4. Финансово състояние на банката

II. Вътрешно управление и механизми за контрол в банката

1. Структура за вътрешно управление на риска

Банка АВС АД има изградена организационна структура с ясно определени отговорности, свързани с управлението на риска, която е независима от оперативните звена и има необходимите правомощия, статут, ресурси и адекватен достъп до висшето ръководство.

Структурата за управление на риска обхваща системите, процесите, организационните звена и служителите, чиято основна цел е осъществяването на независима от оперативните звена функция по идентифициране, наблюдение и управление на поемания от банката риск.

Звената, пряко отговорни за управление на рисковете в Банка АВС АД, са:

.....
.....

Отчетът по ВААК за 20..г. съдържа списък, състав и функции на действащите комитети и други управленски структури, както и честота на заседанията им.

2. Линии за текущо отчитане и докладване (ескалация) пред ръководния орган за проявлението и достигнатите нива на отделните видове рискове, управлението и контрола върху тях

3. Вътрешнонормативна рамка, например:

През 20..г. в банката функционира система от вътрешни правила, политики, методики, правилници за работа и други вътрешни документи. Разработването и прилагането на вътрешнонормативната рамка цели и осигурява идентифициране, анализ и управление на рисковете, на които банката е изложена, текущ и последващ мониторинг на установените лимити, стабилно развитие и ефективно оползотворяване на капиталовите ресурси.

Вътрешнонормативната рамка, свързана с управлението на риска, е обект на регулярен преглед и анализ с цел осъвременяване и усъвършенстване в посока синхронизиране на вътрешните документи и разработване на нови, в съответствие с действащото законодателство и регулаторните изисквания и вътрешно-организационни промени.

III. Рисков апетит

Целевият рисков профил и рисков апетит на Банка АВС АД се определят от стратегията за управление на риска.

1. Взаимовръзка между стратегията/бизнес модела и рисковия апетит

Основата на успешното управление както от гледна точка на доходността, така и от риск гледна точка е в оптимизиране структурата на баланса и рационално лимитиране на рисковите фактори, включени в бизнес концепциите.

Годишните планове за разпределение на активите/пасивите служат за имплементиране на насоките, заложи в стратегията, и за изпълнение на задачите във времеви хоризонт. На база годишните планове се разработва и детайлен капиталов план за периода, който обхваща всички рискове, съобразно рисковия профил на банката, необходимите съотношения и нива на капитал, в т.ч. и изискуемите капиталови буфери. Основните моменти в процеса на капиталово планиране и поддържане на регулаторно изискуемите съотношения могат да бъдат резюмирани по следния начин:

- качествена първоначална оценка на бизнес начинанията и съответно правилното дефиниране и идентифициране на рисковете в дейността;
- прилагане на ефективни контролни процедури по спазване на регулативна рамка и вътрешни лимити, целящи поддържане на риска в приетите от банката приемливи граници;
- навременно оценяване на всички съществени рискове с калкулиране на ефекта от тях върху капиталовата адекватност;
- разработване на прогнозни варианти при отчитане на очаквано изменение в активните операции и влиянието върху капитала;
- провеждане на стрес тестове за оценка на неблагоприятни, но вероятни събития върху различните бизнес направления.

2. Капиталова адекватност по данни от отчета по ВААК за 20.. г.

Към 31.12.20..г. общият капиталов ресурс на банката се определя на млн. лв. без отбивите на база регулаторни корекции, а след тях на млн. лв. Собственият капитал е формиран от:

.....

В таблица 1 по-долу са представени данни към 31.12.20..г. за Излишък (+)/Недостиг (-) на собствен капитал след покритие на рисково претеглените експозиции (РПЕ) и приспадане на задължителните капиталови буфери (по Наредба № 8 на БНБ).

Таблица 1.

Излишък(+) Недостиг(-) на собствен капитал към 31.12.20..г. в хил. лв.	Излишък след капиталово покритие	Излишък(+) Недостиг(-) след приспадане на капиталови буфери
Базов собствен капитал (СЕТ1)		
Собствен капитал от първи ред (Tier1)		
Общо собствен капитал (капиталова база) T1+T2		

2.1. Капиталови изисквания към 31.12.20.. г. с изчислен допълнителен капитал според отчета по ВААК:

.....

Общ извод: Според изчисленията калкулираният излишък към 31.12.20..г. покрива в пълен размер изчисления допълнителен капиталов буфер от ВААК, определен от стрес тестовете в размер на млн. лв., в т.ч. млн. лв. за кредитен риск – корпоративен сегмент и банкиране на дребно; млн. лв. за операционен риск (от които млн. лв. за правен риск); млн. лв. от лихвен риск (стрес от +200bp) и млн. лв. за ценови риск от придобити имоти, класифицирани в активи за продажба. Отчетен е излишък на общо собствен капитал (T1+T2) след приспадане на всички буфери в размер на млн. лв.

3. Преглед на рамката на ВААК като част от процесите по управление на риска

Освен регулаторната капиталова адекватност капиталът на банката се управлява и контролира и въз основа на отчет за вътрешен анализ на адекватността на капитала. Този подход обхваща всички рискове, определени като съществени в рамките на годишната оценка на риска, и въз основа на тяхната характеристика могат да бъдат разумно ограничени със средства за покриване на риска.

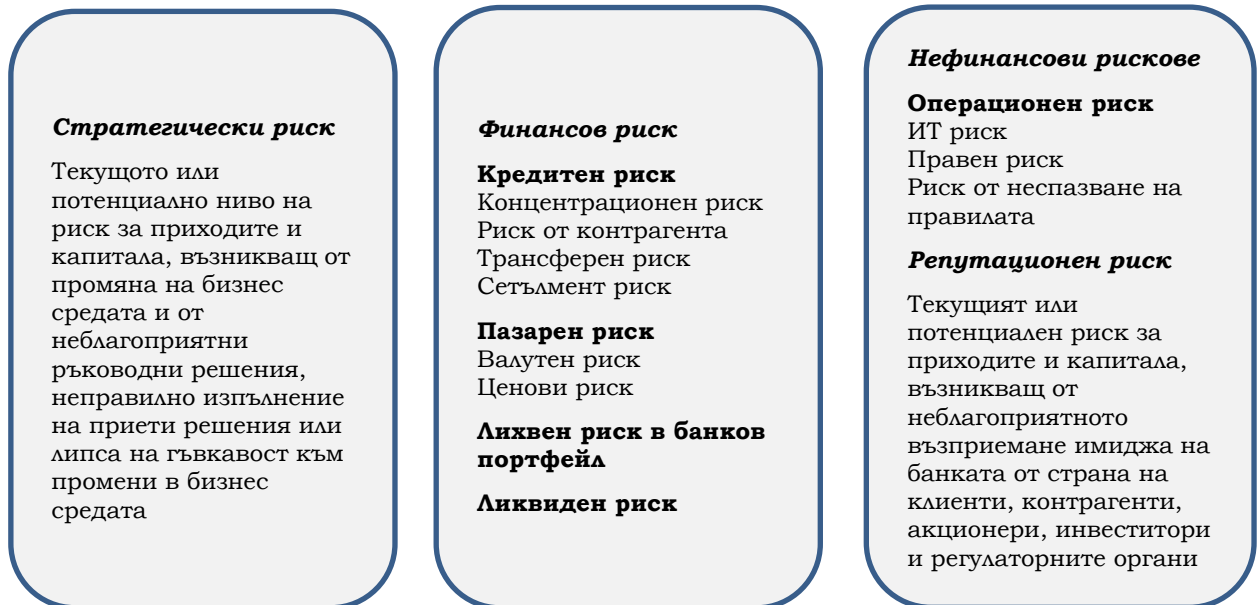
Отчета по ВААК съдържа оценка на рисковете по Стълб 2 и включва данни за калкулираните рискове по Стълб 1 на Базелския документ (табл. 2).

Таблица 2.

Рискове по Стълб 1	Рискове по Стълб 2
Кредитен риск	Риск от концентрация
Пазарен риск	Лихвен риск в банков портфейл
Операционен риск	Ликвиден риск
	Репутационен риск
	Стратегически риск
	Ценови риск от придобити имоти
	Други (по преценка на банката)

Според вида дейности, които оказват влияние при провежданата от банката политика в областта за управление на риска, се обхващат следните основни видове риск (схема 1.):

Схема 1.



4. Оценка на рисковете за капитала, в това число и на способностите за провеждане на стрес тестове

Стрес тестовете са неразделна част от ВААК. Според отчета по ВААК за 20..г. банката извършва набор от стрес тестове, така както са заложили в методологията веднъж годишно, а при необходимост и по-често.

Резултатите от стрес тестовете са входни данни за изготвянето на отчета по ВААК. Извършването им е не само оценка на капитала, а и инструмент за управление на риска чрез създаване на ефективна рамка за определяне на рисковия профил на банката, отразяващ нейната устойчивост към вътрешни и външни шокове.

Резултатите от стрес тестовете се използват като входни данни в процеса за установяване на рисковия апетит на банката, определяне на лимитите за експозиции и като инструмент за планиране, чрез който да бъде определена ефективността на вече съществуващи и нови бизнес стратегии и тяхното въздействие върху капитала. В зависимост от резултатите от стрес тестовете банката затвърждава позицията си по отношение на риска и доходността или намалява риска в портфейла си.

Отчитайки всички изискуеми капиталови буфери, в т.ч. задължителните по Стълб 1, Стълб 2 и допълнителните от стрес тестовете, е отчетен излишък на общо собствен капитал в размер на млн. лв., който определя рисковия апетит на банката към 31.12.20..г.

4.1. Управление на Кредитен риск и риск от концентрация

Дейностите по управление на кредитния риск (установяване, измерване, контрол и наблюдение) и ограничаване на негативното му проявление са регламентирани в приетите вътрешни нормативни документи. В тях подробно са разгледани сделките – носители на кредитен риск, правомощията на ангажираните с кредитна дейност звена и служители, правомощията за разрешаване, процедурите и дейностите за предварителен, текущ и последващ контрол, вида и количеството на приеманите обезпечения, необходимите застраховки. Вътрешните правила на банката осигуряват и организират спазването на принципа за „четирите очи“ при вземането на решения по кредитни сделки.²³

4.2. Примерна оценка на допълнителния капитал за кредитен риск в отчета по ВААК за 20..г.

Стрес тестовете, свързани с кредитния риск и риска от контрагента, оценяват бъдещи кредитни загуби и промени в капиталовите изисквания, дължащи се например на промени в качеството на кредитните експозиции и стойността на обезпечението²⁴.

При изчисляване на допълнително необходимия капитал за кредитен риск в отчета по ВААК за 20..г. банката е направила калкулация за определяне на размера на необходимата обезценка по ВААК чрез интегрирана софтуерна система за риска (банките използват различни системи), съгласно Политика за оценка на финансови инструменти, определяне размера на необходимата обезценка, според изискванията на МСФО 9 *Финансови инструменти*, както и приложените към нея документи като елементи на модела за МСФО 9.

За целите на ВААК 20.. Банка АВС АД е разработила три сценария, които обхващат хипотетични събития (непредвидени икономически, пазарни и операционни обстоятелства, значително различаващи се от нормалните), които биха могли да изправят банката пред затруднения за напълно покриване на дължимите за плащане задължения (риск от неплатежоспособност).

При избора на сценариите банката е използвала принципа за обхващане на целия кредитен портфейл и влиянието на всички обезпечения, служещи като кредитна защита. Оценката на сценариите включва:

- транзакционна матрица на преходите за физически лица и корпоративни клиенти;
- стресирана транзакционна матрица на преходите за физически лица и корпоративни клиенти;
- графики с вероятност за неизпълнение.

²³ Поради ограниченията в обема на изследването в т.4.1. ще маркираме само основните подходи при управлението на кредитния риск и риска от концентрация, като по-подробно ще представим проведените стрес тестове за определяне на допълнителния капитал за кредитен риск в отчета за ВААК.

²⁴Тази оценка има важно значение в текущата ситуация на COVID пандемия.

Във връзка с определяне на допълнителния капитал за *кредитен риск* по ВААК нашата примерна Банка АВС АД е провела 3 стрес теста:

▪ *Първи стрес тест (влошаване кредитоспособността на кредитополучателите)* – изследвано е влиянието върху капитала на банката при съществено влошаване на икономическата обстановка в страната, което дава отражение върху обслужването на кредитите както на физически, така и на корпоративни клиенти. Използван е подход, който изследва адекватността на капитала на банката при хипотетичен риск от влошаване на кредитоспособността на кредитополучателите, които са класифицирани като обслужвани (фаза 1 и фаза 2). Симулацията предвижда влошаване на кредитното качество, което дава отражение върху транзакционната матрица на преходите както на физически лица, така и на корпоративни клиенти. Стресът се отразява върху ръста на вероятностите за неизпълнение (PD). Матрицата е базирана на рейтингите на клиентите и вероятността клиентът да изпадне в неплатежоспособност. Влошаването ѝ се отразява на 12-месечно PD (вероятността кредитополучателят да изпадне в неизпълнение в рамките на 12 месеца), което рефлектира върху очакваните кредитни загуби.

Този подход дава възможност навреме да бъде идентифициран рискът от настъпването на неблагоприятна икономическа ситуация и да се изчисли допълнителният размер необходими обезценки, представляващи размерът на потенциалната загуба, която банката би понесла. Според извършените калкулации към 31.12.20..г. банката е определила необходимост от хил. лв. за допълнителен капитал в условия на стрес.

▪ *Втори стрес тест (намаление цените на имотите)* – този стрес тест позволява да се изследва влиянието върху капитала при срив на цените на жилищните и търговските имоти – обезпечения по кредитите, и обхваща целия кредитен портфейл. Хипотезата допуска намаление на пазарната стойност на предоставените обезпечения и невъзможност от страна на кредитополучателите да предоставят допълнително обезпечение за непокритата част от кредита. Сценарият включва дисконтиране на пазарната и ликвидационната стойност с 10% при негативна промяна или тенденция на пазарните условия и така калкулираната стойност на допълнително необходими обезценки, представляващи размерът на потенциалната загуба, която банката би понесла, се отнася като допълнителен капиталов буфер. Цените на имотите са определяни от лицензирани оценители, като ликвидационната стойност отразява всички специфики на конкретния актив, в т.ч. локация, степен на завършеност, вид на конструкцията.

В резултат на извършените калкулации към 31.12.20..г. банката е определила необходимост от допълнителен капитал в размер на хил. лв.

▪ *Трети стрес тест (комбиниран сценарий от първи и втори стрес тест)* – позволява да се изследва влиянието върху капитала при влошаване на кредитното качество на кредитополучателите и намаление на пазарните и ликвидационни стойности на обезпеченията. Симулацията

включва ръст на вероятностите за неизпълнение (PD) чрез симулирано стресиране на рейтинговата матрица на преходите на всички кредитополучатели в банката, класифицирани във фаза 1 и 2, и едновременно намаление в стойностите на обезпеченията.

Калкулациите от едновременното влошаване на кредитното качество на кредитополучателите и намаление на пазарните и ликвидационни стойности на обезпеченията водят до хипотетични необходими обезценки и заделяне на допълнителен капиталов буфер в размер на хил. лв.

4.3. Управление на пазарния риск

Качественото управление на пазарния риск се осигурява от създадените и прилагани вътрешни правила с ясно дефинирани насоки, отговорности и контролни процедури.

По принцип общото управление на пазарния риск се осъществява от комитета за управление на активите и пасивите (КУАП), като приетите решения и доклади се внасят за обсъждане в УС.

КУАП приема алтернативни сценарии за действие в обстановка на повишен пазарен риск, предизвикан от въздействието на необичайни, резки промени в условията на пазара в рамките на предоставените от УС лимити за отделните звена и видове операции.

С цел ограничаването на *пазарните рискове в търговски портфейл* във вътрешните правила на банката са определени основните изисквания при формирането му по отношение на емитент, срочност, вид на лихвата, като приоритет имат държавногарантираните инструменти и тези с фиксирана доходност.

За ограничаване на пазарния риск в търговския портфейл е подходящо да се въвеждат вътрешни лимити, например по отношение на:

- специфичен риск – разликата между дългите и късите позиции от една и съща емисия ценни книжа, класифицирана в търговски портфейл, не следва да превишава ..% от капиталовата база на банката за предходния месец, като се изключват безрисковите ценни книжа;
- общ риск – разлика между левовата равностойност на дългите и късите позиции на банката на дългови инструменти, класифицирани в търговски портфейл и търгувани на един пазар, като се изключват безрисковите ценни книжа, не следва да превишава ..% от капиталовата база за предходния месец.

Примерна Оценка на позиционния риск

.....

Примерна оценка на валутния риск

.....

4.4. Примерна оценка на лихвен риск в банков портфейл (ЛРБП)

За текущо измерване на лихвения риск банката използва метода на GAP-анализ (анализ на несъответствието/дисбаланса). Чрез него се идентифицира чувствителността на очакваните приходи и разходи спрямо развитието на лихвения процент, разпределяйки чувствителните към лихвата инструменти в избрани матуритетни зони.

В съответствие с указанията на Базелския документ за управление на лихвения риск е разработена и се прилага методика за оценка на лихвения риск на инструментите, класифицирани в банков портфейл. Методиката обхваща всички доходоносни активи и разходоносни пасиви, включително и дериватни инструменти (ако има такива), чувствителни към лихвата.

Резултати от прилагането на промяна в лихвените проценти от 200 базисни пункта (лихвен шок) съгласно чл. 8, ал. 2 от Наредба №7 на БНБ:

Избрани параметри и резултати от проведените основни сценарии за лихвен риск в банков портфейл:

На база на разработената методология за определяне на лихвено чувствителни активи и пасиви към 31.12.20..г. банката е приложила следните сценарии за оценка уязвимостта към неблагоприятни промени в нивата на лихвените проценти:

- √ стандартен шок – претегляне на нетните позиции с теглови коефициенти, определени в таблицата на Базелския комитет за всички времеви интервали от 1 месец до над 20 г., представляващо паралелен шок с 200 bps. Изчисленият резултат представлява (-)...% от капиталовата база на банката, което е значително под определеното рисково съотношение за изложеност към лихвен риск от 20%;*
- √ изменение на нетния лихвен доход (НЛД) при повишение на текущите лихвени нива на банката с +200 bps. е в размер на (-).....млн. лв., а при намаление на текущите лихвени нива на банката с -200 bps. е в размер на (+).....млн. лв. Отрицателният ефект при увеличение с 200 bps. се дължи на значителните по размер ликвидни наличности по сметки във финансови институции и БНБ.*

На база резултата от приложените сценарии на стрес тестове за определяне нивото на изложеност на банката към лихвен риск към 31.12.20..г. е необходим допълнителен капиталов буфер в размер намлн. лева (+200 bps).

4.5. Примерна оценка на ликвиден риск

Управлението на ликвидността има за основна цел осигуряването на оптимална ликвидност при балансиране на входящите и изходящите парични потоци за гарантиране ежедневно изпълнение на задълженията на банката чрез поддържане на адекватна структура на активите, която да осигурява сравнително бързо, лесно и с незначителни

загуби трансформиране на активите в налични средства. Рамката за ефективно управление на ликвидността и основните принципи на управлението и контрола на ликвидния риск са отразени в *Политика за ликвидността*. Управлението на ликвидността се извършва и съобразно *правила и методика* за определяне и следене на ликвидните буфери, като се подразделя на две функционални области – *управление на ликвидността и контрол на ликвидния риск*. В документите са разписани функциите, задълженията и отговорните структурни звена, участващи в процеса по управление на ликвидността²⁵.

Ликвидният статус на банката се показва в 4-степенна скала (*нормална, рискова, опасна и извънредна ситуация*) и предоставя обобщена картина за ликвидната позиция на банката. По отношение на системата от лимити и индикаторите за ранно предупреждение статусът обръща внимание на нарастващите ликвидни рискове във времето.

За управлението на ликвидния риск се използва широк набор от мерки, включително: използването на съотношения на финансиране и ограничения на падежните несъответствия, ликвидни буфери, базирани на резултати от стрес тестове, както и ограничения на рефинансирането за различни времеви хоризонти и реакция при извънредни обстоятелства.

Управлението на съотношенията включва дефиниране на целеви стойности/целеви области, управлението на лимити и възможното противодействие. Коефициентите за покритие показват степента на паричен еквивалент и ликвидни резерви в сравнение с тези елементи, които могат да имат потенциален ефект върху ликвидността (напр. необезпечени тегления на паричния пазар). Всички краткосрочни средства, които могат лесно да бъдат изтеглени от банката, се анализират постоянно с цел дефиниране на изходните параметри, които да определят възможно най-коректно потенциалния риск за теглене. Целевите стойности на коефициентите за покритие и минималните лимити се дефинират като част от управлението на ликвидния риск.

Лимитирането се основава също и на сравнението на ликвидния дисбаланс и описания потенциал за ликвидно покритие. Очакваното финансиране на потенциала за ликвидно покритие представлява лимитът за кумулативните дисбаланси на основата на очакваните парични потоци. Лимитът се наблюдава, докато потенциалът за ликвидно покритие покрие достатъчно дисбалансите. Периодът, от който банката се нуждае за подготовка на нова ликвидна позиция, поради непредвиден шок, може да се счита за адекватен тестови период от гледна точка на лимитирането. По време на тестовия период се правят точни анализи на основата на едnodневен график.

²⁵ От оперативна и стратегическа гледна точка управлението на ликвидността може да се осъществява например от дирекция Ликвидност и инвестиционни услуги, контролът на ликвидния риск да се осъществява от дирекция Контрол на риска, а КУАП да оценява и анализира текущата и бъдеща ликвидна позиция, получена от управлението на ликвидния риск и контрола на ликвидния риск.

Коефициентите, съгласно надзорните правила и вътрешните правила, се управляват така, че да остават в приемлив спектър на сигурност, сравнен с очакваните горни и долни прагове.

Банката предприема действия за ескалация незабавно при преминаване на лимит или прогнозиран лимит. Плановете за стрес или неблагоприятни обстоятелства са дефинирани в отделен документ - План за действия при неблагоприятни обстоятелства. Процесът на ескалация осигурява, в случай на нарушаване на лимити, отговорните звена да бъдат информирани и да влязат в действие необходимите процеси и действия.

Отчетът „Падежна стълбица“ позволява осигуряване на информация за изготвяне на сценарий „ликвидна криза“, като за целта банката предвижда справяне с недостиг на ликвидни активи, дължащ се както на прогнозиран спад в цените на портфейла от ценни книжа, породен от пазарен риск при спешно преразпределение на пасивите по срочност, така и предсрочна изискуемост на част от банковите пасиви. Действията при подобна ситуация изключват предсрочна събираемост на активи от кредитния портфейл поради обективната невъзможност за действие в тази посока. Банката разчита единствено на резервите си в национална и чуждестранна валута в БНБ и местни и чуждестранни контрагенти, както и на превантивно ликвидиране на активни позиции в дългови и капиталови инструменти в обозрим и реалистичен за целта срок.

За целите на ВААК банката е използвала *стрес тест при сценарий „Идиосинкратичен шок“*, предизвикан от потенциални, несистемни критични фактори. Параметрите на сценария съответстват на заложените в Правила за извършване на стрес тестове в рамките на процеса по изготвяне на ВААК в Банка АВС АД.

За целите на стрес теста се допуска възникване на следните *системни събития*²⁶:

- междубанковият паричен пазар не може да осигури допълнителна ликвидност, а в случай на прекомерна задлъжнялост контрагентите падежират преди сроковете; депозити на виждане – предвижда се липса на подновяване и предсрочно падежиране на 100% от приетите депозити на паричен пазар;
- валутният пазар работи при ниски обороти и съществува реална невъзможност за приключване на еурова позиция с БНБ на “tdy” вальор и захранване на сметките в национална валута след 14.00 часа;

Преразпределението на пасивите на банката в стрес сценария предвижда следните хипотези на база текущо изготвян исторически анализ на пасива, както и разработена методика за изчисляване на неснижаем остатък по последния:

²⁶ Всички допускания са примерни и трябва да съответстват на мащаба и рисковия профил на съответната банка.

- 15% от депозиранияте средства, приети от депозанти, различни от кредитни институции, се изтеглят в период до 30 дни, като 40% от тях се изтеглят с незабавен ефект;
- 100% от депозиранияте средства от кредитни институции стават незабавно изискуеми;
- 25% от депозиранияте средства от некредитни институции се изтеглят в период до 30 дни, като 40% от тях се изтеглят с незабавен ефект;
- 100% от привлечените от бюджета средства се изтеглят в период до 30 дни, като 25% от тях се изтеглят с незабавен ефект;
- 30% завишаване на средства, изтичащи през каналите на електронно банкиране. То дава достъп само до разплащателните сметки на предприятия и домакинства и има определени дневни лимити (ограничения, например до 3 млн. лв. или 0,5 млн. валутни единици дневно);
- 10% усвояване на неотменяеми задбалансови ангажименти, 25% от които представени в зоната до 7 дни;

Активирани инструменти в актива при сценария:

- 100% от предоставените средства в други банки в зона до 7 дни;
- налични активи в брой (каса, АТМ и пари на път), представени 80% до 7 дни;
- усвояване на средства от МЗР до 10% в първите 7 дни (при необходимост);
- 100% от паричните салда при БНБ в рамките на 30 дни;
- 100% от очакваните погашения от редовни клиенти по кредити с погасителен план (изключват се кредитни линии с плащане на краен падеж и овърдрафти);
- в зоната от 8 дни до един месец се представя очакван паричен поток от държавни облигации с хеъркът от 1%;
- капиталови инструменти (акции) се представят с хеъркът от 30%, а други неликвидни активи с хеъркът от 20%.

Резултати от проведения стрес тест:

След прилагане на допусканията в стрес теста за тегления във времеви зони 0-7 дни и 8-30 дни банката разполага съответно с ликвиден буфер в размер намлн. лв. и млн. лв. (може да има реализация на% от наличните ДЦК).

На база изброените фактори и чрез количествено измерване на влиянието им банката е приела, че не е необходимо да заделя допълнителен буфер за покритие на ликвиден риск. Към 31.12.20.. г. ликвидната позиция на банката, изчислена на база ликвидния стрес тест, е нормална. В отделните интервали за едногодишен хоризонт ликвидните

коэффициенти са в рамките на изискуемите – няма използваемост на ликвидния потенциал за целия едногодишен хоризонт.

Два са основните индикатори за измерване на ликвидността: *LCR (Liquidity coverage ratio)* – коефициент за ликвидно покритие е краткосрочен ликвиден показател, целящ да подsigури достатъчно високо ниво на ликвидни активи, необходими за оцеляване при значителен стрес сценарий за период от 1 месец, и *NSFR (Net stable funding ratio)* – коефициент за стабилно нетно финансиране, целящ да насърчава гъвкавостта за по-дълъг времеви хоризонт чрез създаване на допълнителни стимули за банките да финансират дейността си с по-стабилни източници на финансиране на текуща база.

4.6. Следват примерни оценки на: *операционен риск, в т.ч. правен риск, на ИТ риск, на репутационен риск, на стратегически риск, на ценови риск от придобити от банката имоти*, като част от модела за оценка на ВААК, които ще бъдат представени в друга публикация.

II. Управление на риска и COVID-19

За първи път в следвоенно време глобалната икономика е изправена пред мощен *глобален троен шок*: от страна на търсенето, от страна на предлагането и от страна на силно влошеното доверие на пазарите. Как и колко дълго ще продължат да действат тези фактори, силно зависи от способността на правителствата да управляват разпространението на вируса *COVID-19*, както и създаването на медикаменти за третирането му или ваксина.

След преодоляване на кризата вероятно някои сектори бързо ще се върнат в състоянието си от преди пандемията, докато други ще се наложи да претърпят трансформация. Тежко засегнатите сектори ще трябва да преработят или да открият нови бизнес модели, под въздействие на дълбоката промяна в поведението на клиента ще се наложи да прекроят организацията си, инфраструктурата, с която доставят продуктите и услугите си, за да оцелеят.

Банковата система на България *посрещна настоящата криза* с много добри изходни показатели – с много високо ниво на ликвидност и капиталова адекватност. Преди началото на кризата (към 31.12.2019 г.) съотношението на базовия собствен капитал от първи ред (СЕТ1) е 19.14%, а коефициентът на ликвидно покритие (LCR) – 270%.²⁷ Заедно с това необслужваните кредити намаляваха, като това се дължеше на два фактора²⁸: *цикличния фактор* на високия икономически растеж през последните 3 години и *структурния фактор* на проведените през последните 4 години два прегледа на активите, оказали допълнителен натиск на системата за съкращаване на необслужваните кредити. Относително високият темп на растеж от около 10% на кредита за

²⁷ Текущите съотношения за базов собствен капитал от първи ред (СЕТ1) и коефициента на ликвидно покритие ще коментираме по-нататък в публикацията.

²⁸ Калин Христов, подуправител на БНБ, Икономиката и банките – (Този път е различно, структурно е), изказване пред Осмата годишна конференция „Банките и бизнесът“, София, 2 декември 2020 г.

домакинства и компании дори стана причина за повишаване на антицикличния буфер – един път ефективно до 0.5%, като бяха предвидени още две увеличения от по 0.5% (през м. април 2020 и м. януари 2021 г.). Значително намалените лихвени проценти обаче създаваха риск за банковата система, доколкото кредити, отпускани на тези ниски лихвени проценти, вероятно не отчитаха целия вграден кредитен риск.

От началото на разпространението на пандемията УС на БНБ, отчитайки настъпващата значителна промяна в икономическия и финансов цикъл и очаквайки рязък спад на икономическата активност, прие мащабни мерки, целящи допълнително засилване на капиталовата позиция на банките: *неразпределяне на печалбата* на банките от 2019 г. – тази печалба, която секторът трябваше да рекапитализира, беше рекордно висока поради икономическия растеж и съответно растежа на кредита през 2019г.; втората мярка трябваше да гарантира, че *високата ликвидност на банките е инвестирана сигурно* и че тези активи действително са ликвидни. Причината за тази мярка е, че в началото на 2020 г. значителна част от ликвидността на банковата система е концентрирана в експозиции, част от които не са с най-високо кредитно качество, и като взема под внимание, че икономическите кризи водят до спад на кредитното качество на контрагентите, УС на БНБ въвежда мярка за намаляване на концентрацията на ликвидността и увеличаване на кредитното ѝ качество. *Третата мярка* е да се отмени решението за предвидените увеличения на антицикличния буфер – с промяната на бизнес цикъла тези ограничения, предвидени от 1 април 2020 г. и от 1 януари 2021 г., вече нямат икономически смисъл.

Мораториумът върху плащанията по банков кредити

През месец април в целия Европейски съюз правителствата ограничават икономическата активност. Тези действия закономерно щяха да доведат до затруднения в обслужването на банковите кредити на предприятия и домакинства и това от своя страна повдига въпроса какво може да се направи за въвеждане на облекчения в обслужването на тези кредити. Тъй като темата е поставена от всички страни, в рамките на Европейския съюз беше приета регулаторна рамка, свързана с въвеждане на правила – критерии за *сходно третиране* на публични и частни мораториуми за плащанията по банков кредити.

Тази мярка, която не е типична за централните банки, нито за надзорните органи, е резултат от дискусиите в Европейския банков орган (ЕБО). Там беше генерирана идеята за създаване на правила за *временни мораториуми* – т.е. през периода, по време на който икономическите агенти са ограничени да осъществяват дейност поради фактори извън техния контрол, те да не бъдат задължени да погасяват задължения към банките. *Това е за временно отлагане на задълженията, а не за тяхното опроцаване.*

Да погледнем философията на Насоките на ЕБО²⁹, която споделяме, *относно прилагането на надзорната рамка в трите основни области: класифицирането на банкови кредити в неизпълнение; реструктурирането на кредитните експозиции на банките и прилагането на МСФО 9 Финансови инструменти (МСФО9/IFRS9):*³⁰

1. Предвид естеството на пандемичния шок, който може да има средносрочни и дългосрочни последици, *гъвкавостта, вградена във философията на счетоводната и регулаторната рамка*, трябва да бъде използвана изцяло от банковите институции, за да поддържат стабилност по време на кризата и да осигуряват критичните функции на икономиката.

2. Поддържаеме мнението на ЕБО, че публичните и частните мораториуми при спиране или отлагане на плащания по банкови кредити, като отговор на епидемията COVID-19, доколкото те не са специфични за кредитополучателите, *не трябва да бъдат автоматично класифицирани като мерки за реструктуриране* както за МСФО 9, така и за *определението за неизпълнение* по Регламента за капиталовите изисквания. Това обаче не премахва задълженията за кредитните институции да оценяват кредитното качество на експозициите, които са засегнати от тези мерки, и да идентифицират съответно всяка ситуация, при която съществува вероятност кредитополучателите да плащат.

3. В случай на публични и частни мораториуми, позволяващи спиране или забавяне на плащанията, което се отразява върху критерия за 90-те дни на просрочие, *закъсненията да се броят на базата на модифицирания график на плащанията*. При оценяване на вероятността на длъжника от неизпълнение (PD) тази оценка да се отнася до модифицирания график на плащанията и когато няма опасения в това отношение, експозицията може да остане в състояние „на изпълнение“.

Индивидуалните оценки трябва да се правят внимателно, което да не води до *автоматизъм в класификацията*. Ако институциите са изправени пред значителен брой индивидуални оценки, трябва да се даде приоритет на анализа, като използват своя подход, основан на риска. Първоначалната оценка трябва да се съсредоточи върху онези отделни експозиции, които най-вероятно биха оказали значително въздействие и първоначално могат да бъдат извършени на ниво портфейл, ако е необходимо. В периода, непосредствено след мораториума, банките трябва да обърнат особено внимание на тези експозиции, при които има забавяне на плащанията по преработения график и да установят потенциалната вероятност клиентите да плащат своевременно и по новия договорен начин. Освен това всяка оценка трябва да се извършва на последователна основа, въз основа на достоверна информация и вземане под внимание на всички мерки, които се въвеждат и оказват влияние върху кредитоспособността на клиентите.

²⁹ EBA/GL/2020/02, 02 April 2020, Final Report on Guidelines on Legislative and Non-legislative Payment Moratoria.

³⁰ За да се съхрани капиталовата достатъчност на банките и да се създадат условия за ограничаване на неблагоприятните ефекти от пандемията от COVID 19 върху техните клиенти.

4. *Класификация на експозициите при реструктуриране:* при настоящите обстоятелства мерките, които правителството и кредитните институции предлагат, за да се справят с неблагоприятното системно икономическо въздействие на пандемията COVID-19, *не биха довели автоматично до прекласификация според дефиницията за реструктуриране.* Мораториумите, въведени като отговор на пандемията на COVID-19, имат за цел да се справят със системните рискове и да облекчат потенциалните рискове, които могат да възникнат в икономиката като цяло у нас и в ЕС в бъдеще. В този смисъл тези мерки не са породени от влошеното финансово състояние на кредитополучателите преди обявяването на извънредното положение.

5. По отношение на МСФО 9 *Финансови инструменти* и *значителното увеличение на кредитния риск:*

5.1. Трябва да се има предвид, че МСФО 9 предлага известна степен на гъвкавост, а именно че не диктува кога е настъпило *значително увеличение на кредитния риск*, което изисква да се направи оценка въз основа на количествени и качествени тригери/показатели. В тази връзка *няма строг автоматизъм*, който да се прилага. Оценката на институциите дали има значително увеличение на кредитния риск се извършва чрез идентифициране на значителни промени през целия очакван живот на експозицията (LT). Подкрепяме мнението на ЕБО, че прилагането на публични или частни мораториуми, целящи справяне с неблагоприятното системно икономическо въздействие на COVID-19 пандемията, *не следва да се считат сами по себе си като автоматичен сигнал* да се направи заключението, че има настъпило значително увеличение на кредитния риск;

5.2. МСФО 9 изисква да се разгледа *цялата налична разумна и подкрепяща (доказуема) информация* без неоправдани разходи (включително информацията за бъдещето), която може да повлияе на кредитния риск на финансовия инструмент в сравнение с първоначалното му признаване. Банките трябва да вземат предвид *настоящите изключителни обстоятелства*, когато определят коя информация може да се счита за разумна и подкрепяща информация, както е предвидено в МСФО 9, като също така отчитат очаквания характер на шока (т.е. дали се очаква той да е временен, или не) и *недостига на налична и достоверна информация*. Банките също така трябва внимателно да оценят степента, в която, наред с други факти, се очаква високата степен на несигурност и всякакви внезапни промени в краткосрочните икономически перспективи да доведат до въздействия върху очаквания живот на финансовия инструмент;

5.3. По този начин от банките се очаква да правят разлика между длъжници, за които кредитната експозиция няма да бъде значително засегната от сегашната ситуация в дългосрочен план, и такива, за които е малко вероятно да се възстанови тяхната кредитоспособност. Това разграничаване би допринесло за

смекчаване на всеки потенциален ефект от прехвърлянето между етапите (трите фази) и би помогнало да се избегне преувеличаване на ефекта от шока. В тази връзка следва да се използват добре структурирани и ефективни процедури за оценка на кредитоспособността, позволяващи своевременно разграничаване на кредитополучателите с временни затруднения от тези с постоянни затруднения. От пруденциална гледна точка, за да се управлява и покрие кредитният риск, е важно адекватно да се разпределят експозициите към съответните фази (1, 2, 3), съгласно изискванията на МСФО 9, и да се използва всяка относима информация при измерването на очакваните загуби от кредитен риск.

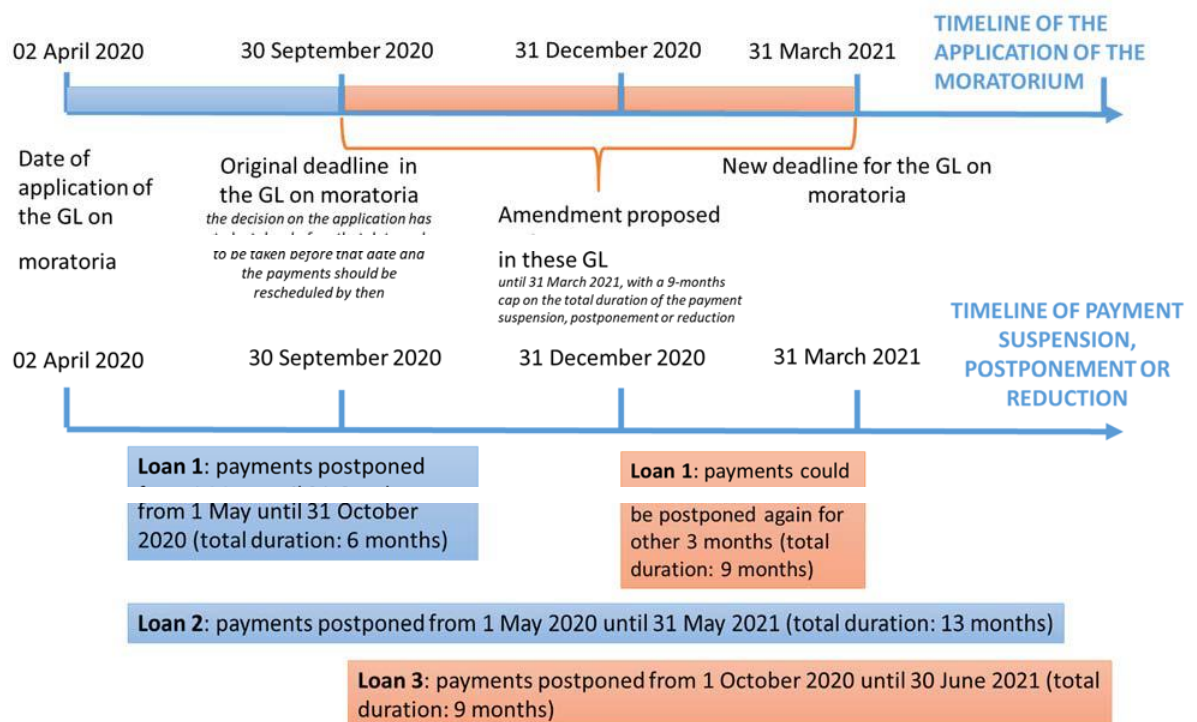
5.4. Независимо че действащите счетоводни стандарти предоставят гъвкавост за абсорбиране на ефектите от кредитния риск и за смекчаване на прекомерната процикличност, те трябва да бъдат съчетани с прилагане на съществуващите правила за идентифициране на промените в качеството на активите и формирането на необслужвани кредити, за да се осигури ясно и точно описание на рисковете в банковия сектор. Действието на частния мораториум не следва да води до забавена реакция по отношение класифицирането на кредитите в съответната фаза, но налага необходимостта от подготовка и осигуряване на необходимите управленски, капиталови и ликвидни ресурси за посрещане на очакваното влошаване на кредитните портфейли в резултат от развитието на кризата. В хода на анализа на ефектите от пандемията особено внимание заслужават установените добри практики по отношение *ранното идентифициране* и своевременно класифициране и заделяне на провизии за кредитен риск по отношение на кредити, обект на частен мораториум по смисъла на гласуваните от ЕБО Насоки ЕВА/GL/2020/02 (с последващите им изменения) относно законодателните и частните мораториуми върху плащанията по кредити, прилагани с оглед на кризата, предизвикана от COVID-19;

5.5. Във всеки случай при определяне на въздействието върху отчетите за доходите на банките, произтичащи от признаването на очакваните кредитни загуби (ECL), трябва да се вземе предвид смекчаването, осигурено от наличието на *приемливо обезпечение или публични гаранции* (тук *гаранционният портфейл на Българската банка за развитие (ББР)* е добре дошъл, но го оценяваме като недостатъчен!). При това всяка форма на редуциране на кредитния риск, като например гаранции, предоставени от трети страни на институции, не следва да освобождава банките от възможността да оценяват потенциална вероятност за неизпълнение от страна на длъжника или да засягат резултатите от такава оценка.

Българската народна банка прие да прилага насоките, утвърдени от Европейския банков орган, като в съответствие с условията в тези насоки Асоциацията на банките в България изготви проект на правила за

мораториум, които УС на БНБ одобри. Първият срок на мораториума беше от м. април до края на м. юни, в края на м. юни срокът беше удължен с три месеца до края на м. септември, от м. декември 2020 имаме нови, утвърдени от ЕБО условия – удължаване до 31 март 2021 г. на срока за подаване на заявления за отсрочване на задължения и одобряването им от банките, при максимално допустимо 9-месечно отсрочване, включващо и срока на вече одобрено отсрочване по съответната експозиция. Споделяме тезата, че такава стъпка принципно няма да донесе големи ефекти, тъй като мораториумите са ефективни само като временни мерки.³¹ Дългосрочното отлагане на обслужването на кредити не може да бъде инструмент на надзорна политика, тъй като вече имаме пред себе си перманентно засегнати сектори от икономиката. Такива сектори дългосрочно ще имат проблем с платежоспособността и не става дума за ликвидни проблеми, които да се решават чрез отлагане на кредитни плащания.

Фигура 1: Илюстрация на графика (на ЕВА GL) относно мораториумите и графика на промените в сроковете за плащане на отделни (индивидуални) заеми³²



Фигура 1 илюстрира връзката между времевата линия (графика) на Насоките на ЕБО (GL) за мораториумите и времевата линия на промените в схемите за плащане (т.е. ограничени периоди от време, за които плащанията на главници, лихви или пълни вноски могат да бъдат спрени,

³¹ Калин Христов, подуправител на БНБ, Икономиката и банките – (Този път е различно, структурно е), изказване пред Осмата годишна конференция „Банките и бизнесът“, София, 2 декември 2020 г.

³²ЕВА/GL/2020/15, 2 December 2020, GUIDELINES AMENDING GUIDELINES EBA/GL/2020/02 on legislative and non-legislative moratoria on loan repayments applied in the light of the COVID-19 crisis

отложени или намалени), договорени от длъжниците и кредитните институции. *Първият график* се отнася до крайния срок за прилагане на мораториумната схема, удължен до 31 март 2021 г., докато *вторият график* показва примерни потенциални периоди, през които плащанията могат да бъдат отложени, спрени или намалени, и които са ограничени до общо 9 месеца.

За договор за заем, при който спиране на плащанията от 6 месеца вече е предоставено преди 30 септември 2020 г., съгласно общия мораториум на плащанията, кредитните институции могат да се споразумеят за допълнително спиране на плащанията от не повече от 3 месеца, *Такъв е случаят за заем 1* – когато спирането на плащането отговаря на това условие, институциите не трябва да прекласифицират експозицията (exposure as forborne) като „с мерки за реструктуриране“ (с мерки по въздържане) или да я третират като „*принудително реструктурирана*“ в резултат на прилагането на общ мораториум върху плащанията. Това условие гарантира, че общото уговорено удължаване на плащането не надвишава 9 месеца. Това ограничение трябва да гарантира, че GL на мораториумите ще продължи да помага на банките да облекчават краткосрочните ликвидни предизвикателства на своите кредитополучатели, като същевременно намалява риска от неидентифицирани проблеми с неплатежоспособността на длъжниците в дългосрочна перспектива.

Промените в схемата за плащания, договорени за заеми преди 30 септември 2020 г., не подлежат на тази ограничена продължителност от 9 месеца и поради това може да се окаже, че някои вече договорени удължения на плащанията надвишават 9-месечния лимит (според Насоките (GL). Това означава, че, както е показано на фигура 1, ако на 1 май 2020 г. *плащанията по заем 2* са били спрени за 13 месеца до 31 май 2021 г., съгласно изменените Насоки, длъжникът ще се възползва от облекчението през цели 13 месеца.

Въведено е *допълнително изискване за документация*, при което се изисква от банките да уведомяват съответния компетентен орган за плановете си за оценка на възможностите на кредитополучателите да плащат (т.е. за неплатежоспособност на кредитополучателите) във връзка с експозиции при условията на общи мораториуми за плащания. Този план трябва да съдържа информация за процеса за оценка на потенциалната вероятност за плащане, източниците на информация, която се включва в него, и отговорности в контекста на оценката. Тази информация трябва да позволи на надзорните органи да оценят стабилността на процесите на институциите за оценка на неплатежоспособност при настоящата криза. В тази продължителна криза подходящата оценка за неплатежоспособност действа като решаваща предпазна мярка (защита), тъй като тя трябва да гарантира идентифицирането на длъжниците по мораториум, които имат дългосрочни проблеми с платежоспособността. Ето защо е от голямо значение банките да продължат да прилагат системите си за ранно предупреждение във връзка с проблемите с платежоспособността на клиентите си.

Определени са преходни договорености за експозиции, предмет на промени в графика на плащанията, договорени между 1 октомври и 1 декември 2020 г.: когато експозицията е класифицирана „в неизпълнение“³³ поради преструктуриране или е „с мерки за преструктуриране“ (*forborn*) (т.е. преди датата на прилагане на новите Насоки), тази класификация може да бъде преразгледана и потенциално отменена в съответствие с третирането, посочено в изменените Насоки. Изискването за деветмесечно ограничение обаче се прилага за промените в графика на плащанията, договорен във връзка с такива експозиции. На фигура 1 *заем 3 илюстрира ситуация*, при която ревизираният график на плащанията между длъжника и банката е договорен след 30 септември и следователно не отговаря на условията за облекчение, посочено в първоначалните насоки на ЕБО с краен срок 30 септември. Ако обаче всички условия на изменените насоки на ЕБО са изпълнени, мораториумът може да се приложи към тази експозиция, като по този начин се преразглежда нейната по-ранна класификация.

Каква е ситуацията към края на м. ноември 2020 г.?

Банковият сектор продължава да усеща ефектите от „корона“ кризата, като печалбата до м. ноември спада с 43.4% до 866.1 млн. лв.³⁴ Само за месеца резултатът е 69.6 млн. лв., което е почти два пъти под отчетеното година по-рано. Така вероятно системата ще приключи с печалба под 1 млрд. лв. за първи път от 2015 г. насам. А натискът над резултатите ще продължи и през следващата година – досега понижението се движеше основно от начислени провизии за очаквани кредитни загуби, но с изтичането на кредитния мораториум и евентуалното отпадане на правителствените мерки в подкрепа на икономиката се очаква да последва ръст на необслужваните заеми.

Основните фактори за понижаването на печалбата: повече разходи за обезценка за кредитен риск – за единайсет месеца те са 771 млн. лв. при 419 млн. лв. през същия период на миналата година (само за м. ноември те са малко над 80 млн. лв.); нетният лихвен доход продължава да се свива и през м. ноември спада под 220 млн. лв. С натрупване от началото на годината данните сочат 2.415 млрд. лв., което е понижение с 80 млн. лв. на годишна база; нетният доход от такси и комисиони също намалява с над 55 млн. лв. до 942 млн. лв.; същевременно банките не успяват да оптимизират административните си разходи – те се покачват минимално с 20 млн. лв. до над 1.5 млрд. лв., което се дължи основно на покачването на разходите за персонал (въпреки кризата заплатите в страната продължиха да се покачват, като финансовите институции не бяха сред секторите, които се възползваха особено от антикризисни мерки като 60/40), но другите административни разходи се свиват, което може да се обясни донякъде с повечето дистанционна работа и дигитализацията на услугите, която позволява да се намалят заетите офис площи и да се оптимизира клоновата мрежа.

³³ Съгласно член 178 от Регламент (ЕС) № 575/2013 и чл. 47а, параграф 3, буква в) от Регламент (ЕС) № 575/2013.

³⁴ Прессъобщение на БНБ от 31.12.2020 г. за състоянието на банковата система към 30.11.2020 г.

Все пак растящи портфейли: въпреки предизвикателствата на 2020 г. обаче банките и в края ѝ продължават да кредитират активно. Само за месец портфейлът им се увеличава с над 0.5 млрд. лв., в по голяма степен движен от заемите за предприятия (390 млн. лв.), но тези за домакинства също се покачват (162 млн. лв.). При депозитите се запазва тенденцията за изпреварващ ръст – 1.2 млрд. лв. (1,2%) до 102.3 млрд. лв. Това позволява на банките да съхраняват високите си показатели за ликвидност въпреки по-малкото постъпления през годината от вноски по заеми и от такси, които се дължат както на понижената икономическа активност, така и на мораториума, който временно замрази плащанията по лихви и главници на около 15% от портфейлите им (одобрени общо за отсрочване 86 184 броя кредити с общ брутен размер 8,223 млн. лв.).

В банковата система продължаваме да наблюдаваме увеличение на капиталовата адекватност в резултат от мярката на БНБ за неразпределение на печалбата в сектора. Допълнителен ефект идва и от общоевропейската регулаторна мярка, позволяваща т.нар. “quick fix” – намаляване на определени рискови тегла за определени експозиции на банките, което автоматично увеличава капиталовата им адекватност³⁵.

Запазва се и високата ликвидност в банковата ни система независимо от мораториума³⁶. Обяснението за това се съдържа в много високото ниво на спестявания, генерирани от домакинствата – рационално поведение предвид несигурността, пред която те са изправени за своята заетост и бъдещи доходи. Тази висока ликвидност на банките е резултат и от забавянето на кредитирането – това е факт, макар и без да се реализира в степенята, в която беше прогнозирано. Корпоративният кредит например се забавя по-бързо от потребителския и ипотечния, но като цяло положителният растеж на кредита остава.

Дигитализация на бързи обороти

Ако банките могат да извлекат един безспорен позитив от трудната 2020 година, то безспорно е в ускоряването на дигиталната им трансформация. Заради рестрикциите покрай пандемията кредитните институции трябваше да реагират бързо и да ускорят процесите и предоставянето на дигитални продукти и услуги. От друга страна, ограничителните пандемични мерки дадоха тласък на клиентите да се насочат към мобилното и онлайн банкиране, както и към използването на дигиталните портфейли, предлагани от все повече банки.

³⁵ Съотношенията на базовия собствен капитал от първи ред, на капитала от първи ред и на общата капиталова адекватност са съответно 21.9, 22.3 и 22.9 на сто.

Очевидно е, че показателите за капиталова адекватност на банките в България са над средните нива за банките, участващи в Единния надзорен механизъм, които, по данни на ЕЦБ към края на м. юни 2020 г., са 14.87% за базовия собствен капитал от първи ред и 18.64% за общата капиталова адекватност.

³⁶ Ликвидният буфер и нетните изходящи ликвидни потоци към 30 ноември 2020 г. са съответно 30.9 млрд. лв. и 10.4 млрд. лв. Ликвидният буфер нараства през месеца с 2.4% (713 млн. лв.), а нетните изходящи ликвидни потоци намаляват с 1.9% (201 млн. лв.). *Отношението на ликвидно покритие в края на м. ноември е 296.2% (при 283.9% в края на м. октомври), почти три пъти над минималното регулаторно ниво.*

Вместо заключение

Очакванията за следващата 2021 година

Трудността да се дефинира прогноза е разбираема. До м. септември 2020 г. преобладаващото разбиране бе, че през 2021 г. ще започне процес на възстановяване. Днес, когато всички европейски страни имат втора вълна и ограничения на икономическата активност, е трудно да се прогнозира, че 2021 г. ще бъде година на бързо възстановяване, дори и при одобряването на ваксини, което дава надежда, че вирусът може да бъде поставен под контрол и оттам – че може да се избегнат допълнителни ограничения на икономиката. В същото време не забравяме за дълбоките структурни проблеми в европейските икономики и високата задължнялост на правителствата, която през 2020 година се увеличава. Перспективите тези структурни проблеми да изчезват през 2021 г. не са положителни, по-скоро се очаква те да се задълбочават и в средносрочен план да продължат да ограничават икономическото възстановяване.

В банковия сектор е логично да очакваме нарастване на необслужваните кредити. По принцип всяко забавяне на икономическото възстановяване означава влошаване на финансовия профил на кредитополучателите. В степенята, в която това води до проблеми при обслужване на банкови кредити, тази динамика се пренася към балансите на банките под формата на влошаване на качеството на техните активи. На базата на данните и текущите тенденции не разполагаме с много аргументи да очакваме бързо възстановяване или ускорен растеж на българската икономика през 2021 година. Ето защо главният риск пред банковия сектор се състои в това, *че пандемията може да пречупи тенденцията на подобряване на качеството на активите в последните години*. По-големите провизии за кредитен риск в кредитните портфейли, по-нататъшният натиск върху нормата на печалба и по-слабото търсене на кредити ще отслабят доходността.

Влошаването на кредитните портфейли няма да бъде изолирано българско явление. От европейските регулаторни и надзорни органи (Европейски банков орган, Надзорен съвет на Европейската централна банка, Европейски съвет за системен риск) напоследък предупреждават за подобни негативни тенденции за банковите системи в целия Европейски съюз. Наблюдаваме комплексен и широк процес, в рамките на който изтичане на мораториума върху плащанията по банкови кредити – м. март 2021 г. – може наистина да бъде последвано от еднократен ефект на поява на нови необслужвани кредити.

„Втората вълна на интензивно разпространение на COVID-19 и новата фаза на ограничителни мерки отново поставят на изпитание редица сектори. Състоянието на банките, изпълняващи функцията на финансово посредничество, е от ключово значение за цялата икономика. Оттук произтича огромната отговорност на Българската народна банка за изпълнението на законово определения ни мандат и специално на целта за поддържане на стабилността на банковата система. Това изисква да

запазим традиционния фокус върху високите изисквания за капитал и ликвидност в банките“³⁷.

Изводът: необходимо е банките да поддържат достатъчно силна капиталова позиция, за да могат да посрещнат очакваните ефекти на влошените икономически условия върху качеството на активите и доходността. Наличието на достатъчно капитал би подкрепило и кредитния капацитет на банковата система, като нивото на кредитната активност следва да е съобразено с рисковете, които настоящите икономически условия пораждаат по линия на *финансовото състояние на кредитополучателите и стойността на обезпеченията по кредитите*.

Въпреки че ликвидната позиция продължава да е стабилна, *управлението на ликвидността също следва да е внимателно* и да отчита срочната структура на привлечените средства. Необходимо е да се отчита и вероятността от потенциални по-съществени изменения в обема и структурата на депозитната маса, които биха могли да настъпят при промяна във финансовото състояние на засегнатите от кризата предприятия и домакинства.

Адекватното оценяване, класифициране и измерване на риска в балансите на банките има все по-голямо значение, тъй като по този начин своевременно се осигуряват подходящи решения за засегнатите кредитополучатели, като се ограничава натрупването на проблемни активи за банките. Важно е във всяка отделна банка да се постигне *баланс между целта да се избегне прекомерна процикличност*, което е една от целите на частния мораториум, и да се постигне *адекватно отразяване на рисковете* както във вътрешните процеси на банките по измерването и управлението им, така и в публичните финансови отчети и в надзорната отчетност.

Въз основа на наблюденията и анализа на „Ковид“ ситуацията БНБ, по подобие на ЕЦБ (за значимите институции),³⁸ ще следи с повишено внимание начина на приложение на няколко *групи препоръки* по отношение на политиките и процедурите за управление на кредитния риск в банките в България:

(1) Като *част от стратегическото и бизнес планиране* кредитните институции следва да прогнозират най-вероятните ефекти от кризата по отношение на разпределението на експозициите по фази на кредитния риск, на провизирането за кредитен риск и влиянието върху капитала. Добра практика е това да става след миграцията на длъжниците между различните етапи и адаптирането на рейтинговите системи, параметрите на риска и допусканията относно мерките за COVID-19 (включително гратисни периоди, ефекти на смекчаване, неравномерно въздействие, свързани с уязвимите сектори).

³⁷ Публикация на г-н Димитър Радев, управител на БНБ, в бюлетина на Асоциацията на банките в България, бр. 64, декември 2020 г.

³⁸ Препоръки, разработени от ЕЦБ по отношение на значимите институции, обект на директен надзор от Единния надзорен механизъм.

(2) Банките следва да *адаптират* своите процедури, така че всички модификации, които се приемат за *облекчения* и са предоставени на засегнати кредитополучатели, в съответствие с Регламента за капиталовите изисквания³⁹, са правилно класифицирани като експозиции с „мерки по реструктуриране“ в техните системи. Особено внимание трябва да се обърне на кредитните улеснения, обект на модификации, *които не отговарят на критерия за общ мораториум по плащанията* според насоките на ЕБО (ЕВА/GL/2020/02) с последващите им изменения – кредитните институции трябва да оценяват и да класифицират отделните случаи според това дали модификациите отговарят на дефиницията за облекчения (concessions) и на критериите за финансови затруднения. По аналогия на препоръките на ЕЦБ за значимите банки: за да се избегне евентуално съмнение за експозиции, които не отговарят на критериите за общите мораториуми върху плащанията, при предоставянето на облекчения банковите институции следва внимателно да оценяват следното: дали изменението на условията или рефинансирането отговаря на определението за облекчение, съгласно член 47б, т. 1 от РКИ; дали кредитополучателят изпитва или е вероятно да изпита финансови затруднения (дори само временно) за погасяване на заемите, които следва да бъдат съответно сигнализирани като реструктурирани; дали облекчението представлява принудително реструктуриране съгласно член 178⁴⁰ от РКИ и поради това следва да бъде класифицирано като *необслужвана експозиция*.

(3) На базата на цялата налична относима информация (по правилата на МСФО 9 *Финансови инструменти*) банките трябва да извършват текуща оценка на вероятността кредитополучателите да изпаднат в невъзможност да обслужват задълженията си, включително по експозиции, обект на мораториум. Необходимо е да се подобрят процесите и индикаторите по начин, отговарящ на текущите рискови параметри на средата чрез няколко опорни точки:

- *Оценка на вероятността за неизпълнение*: предизвикателствата, породени от липсата на данни за плащанията и липсата на представителност на финансовата информация, изискват подобряване на съществуващите процеси, показатели и предпоставки. Това предполага да се даде приоритет на ръчното оценяване на длъжниците, които са били засегнати от пандемията (напр. чрез извършване на *секторна и рискова сегментация*, при която се определят *най-уязвимите сектори и подсектори*); да се възприеме последователен и надежден подход за оценка на перспективите на всеки сектор, като тази оценка бъде включена в индивидуалната кредитна оценка на кредитополучателя; да

³⁹ Вж. чл. 47б от Регламент (ЕС) № 575/2013 – Мерки за реструктуриране 1. „Мярка за реструктуриране“ е облекчение, предоставено от институция на неин длъжник, който изпитва или има вероятност да изпита затруднения при изпълнението на финансовите си задължения.

⁴⁰ Вж. чл.178, параграф 3, буква г) от Регламент (ЕС) № 575/2013 – институцията е съгласна да приеме принудително реструктуриране на кредитното задължение, което е вероятно да доведе до намаление на размера на финансовото задължение посредством съществено опрощаване или отлагане на плащането на главница, лихви или, където е приложимо, на такси. При експозициите в капиталови инструменти, оценени чрез подхода PD/LGD, това включва и принудителното реструктуриране на самия капиталов инструмент;

се използват по структуриран и проследим начин актуални източници на информация и усъвършенствани методологии при оценяване на финансовото състояние на кредитополучателите; след изтичането на даден мораториум банките извършват с приоритет оценка на длъжници, които незабавно след това имат забавяне на плащанията, или когато са предоставени облекчения, малко след края на мораториума.

• *Макроикономически прогнози за целите на МСФО 9:* за пруденциални цели се препоръчва банките да базират своите прогнози на редовно публикуваните макроикономически прогнози на ЕЦБ и БНБ. Това се счита за *разумно прилагане на счетоводните политики от пруденциална гледна точка* и не бива да се тълкува погрешно като смекчаване на съществуващите счетоводни изисквания, т.е. когато има надеждни макроикономически прогнози за конкретни години, институциите следва да ги вземат предвид, като избягват използването на дългосрочни усреднени стойности⁴¹ и така се ограничава прекомерната процикличност. Когато обаче прогнозите за конкретни години станат ненадеждни, банките трябва да използват дългосрочни макроикономически прогнози, потвърдени от историческа информация;

• *Оценка на значителното увеличение на кредитния риск:* значително увеличение на кредитния риск се установява на възможно най-ранен етап независимо дали се използват индивидуални, или колективни оценки, за да се гарантира, че са налице адекватни нива на провизии за пруденциални цели. Фактът, че мораториумите не задействат автоматично прекласифицирането на експозициите, не означава, че може да бъде пренебрегнато задължението за оценяване на това дали е настъпило влошаване на качеството на активите и значителното увеличение на кредитния риск. За подлежащите на мораториуми кредити допълнителните предпоставки за прехвърляне към етап 2 и етап 3, изисквани съгласно МСФО 9 (Б5.5.1 към МСФО 9, Б5.5.18 и Приложение А), трябва да се оценяват по-всеобхватно, защото основаните на просрочие предпоставки донякъде са компрометирани за тези експозиции, като се има предвид, че дните на просрочие се отчитат само въз основа на ревизирания график на плащанията. Мерките за реструктуриране, които не са в съответствие с Насоките на ЕБО относно мораториумите върху плащанията, представляват по принцип *индикатор* за прехвърляне към етап 2 (или кредитна обезценка), освен ако кредитната институция не прецени, обикновено чрез специфична за клиента оценка и въз основа на други показатели, че кредитното качество не се е влошило значително. ЕЦБ припомня, че в допълнение към статистическите данни МСФО 9 изисква банките да използват *качествена информация*, за да определят за кои експозиции се изисква признаване на очакваните загуби за *целия срок на инструмента (LT)* – елементи като реструктуриране, повишена задължнялост, неустойчивост на погасяването и нарушение на кредитните политики.

⁴¹Съгласно МСФО 9, ВС5.282: „подходите по време на цикъла водят до коректив за загуби, който не отразява икономическите характеристики (...) към отчетната дата“.

Вътрешните прагове, използвани за определяне на значително увеличение на кредитния риск, следват най-добрите практики, установени след въвеждането на МСФО 9, и не се смекчават, когато кредитното качество на портфейла се влоши или стане по-волатилно⁴². А според Методологическите насоки на ЕБО относно стрес тестовете значимите институции приемат за *целесъобразно трикратното увеличение на (годишната) вероятност от неизпълнение (PD) за целия срок* от първоначалното признаване като предпазен механизъм за значително увеличение на кредитния риск и за да се гарантира, че съществува достатъчно равнище на провизии, този добре установен праг не е бил облекчен по време на пандемията от COVID-19.

• *Процес на определяне на рейтинга и количествено определяне на параметрите на риска*: добрите практики предполагат параметрите на риска да са адекватно оценени, за да се отрази точно повишеният кредитен риск в капиталовите позиции на кредитните институции, ето защо се вземат предвид въздействието на COVID-19 и свързаните с пандемията мерки за смекчаване на въздействието (т.е. държавни гаранции и мораториуми върху плащанията) в *процеса за определяне на рейтинга* и количествено определяне на параметрите на риска. Съобразно същественото влошаване на икономическата среда предоставянето на мораториуми върху плащанията (независимо дали са в съответствие с насоките на ЕБО, или не) обикновено не води до подобрения на стойностите на риска, в сравнение с тези, наблюдавани преди COVID-19. Ако се появят модели, които показват по-високи нива от тези, които са в основата на оценките за текущия спад, ползата от потенциалното коригиране в посока нагоре на оценките за загубата при неизпълнение и на кредитния конверсионен коефициент е, че то улеснява правилното управление на риска – такова коригиране позволява своевременно признаване на въздействието на пандемията от „коронавируса“ (COVID-19) и елиминира всяка нужда от „прекалено голямо коригиране в посока нагоре“ на по-късен етап.

(4) БНБ препоръчва на управителните органи на банките да упражняват *адекватен надзор над основните елементи на управлението на кредитния риск*: в т.ч. разделение на отговорностите в областта на отпускането на кредити; наблюдението на риска и процесите по събиране и реструктуриране; адекватно вътрешно и външно докладване на предоставените облекчения; както и предприемане на действия, които да осигурят ефективност на системите за ранно предупреждение. От вътрешния контрол и вътрешния одит се очаква да извършват адекватно оценяване и наблюдение на процесите, които са претърпели промени по време на пандемията.

⁴² Съобразно МСФО 9, 5.5.9. оценката на значителното увеличение на кредитния риск следва да се основава на разумна и аргументирана информация, която е достъпна без неоправдани разходи и усилия (...) т.е. прагът, при който външните рейтинги могат да определят значително увеличение, трябва да се разглежда последователно.

Библиографска справка:

- (1) Директива 2006/43/ЕС относно задължителния одит на годишните счетоводни отчети и консолидираните счетоводни отчети, за изменение на Директиви 78/660/ЕИО и 83/349/ЕИО на Съвета и за отмяна на Директива 84/253/ЕИО.
- (2) Директива 2013/36/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 г. относно достъпа до осъществяването на дейност от кредитните институции и относно пруденциалния надзор върху кредитните институции и инвестиционните посредници, за изменение на Директива 2002/87/ЕО и за отмяна на директиви 2006/48/ЕО и 2006/49/ЕО с последни изменения.
- (3) Директива 2014/59/ЕС за създаване на рамка за възстановяване и реструктуриране на кредитни институции и инвестиционни посредници.
- (4) Миланова, Е. Съвместимост между МСФО 9 и Базелската рамка за капиталови изисквания, 2017, Годишник на ИДЕС, София, ISSN 1313-2148, инд. в RePec, Google Scholar.
- (5) Миланова, Е. Практически аспекти на финансово-счетоводния анализ на кредитния риск в банките, 2017, Колективна монография на катедра „Счетоводство и анализ“, ИК на УНСС, с. 152-177, ISBN 978-619-232-021-8.
- (6) МСФО 9 Финансови инструменти, Официален вестник на ЕС, Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията от 22.11.2016 с последни изменения.
- (7) Радев, Димитър, управител на БНБ, публикация в бюлетина на Асоциацията на банките в България, бр. 64, декември 2020 г.
- (8) Регламент (ЕС) № 575/2013 на Европейския парламент и на Съвета (Регламент за капиталовите изисквания – РКИ) от 26 юни 2013 г. относно пруденциалните изисквания за кредитните институции и за изменение на Регламент (ЕС) № 648/2012 с последни изменения.
- (9) Христов, Калин, подуправител на БНБ, Икономиката и банките – (Този път е различно, структурно е), изказване пред Осмата годишна конференция „Банките и бизнесът“, София, 2 декември 2020 г.
- (10) ЕВА/GL/2014/13, Насоки относно общите процедури и методологии за процеса на надзорен преглед и оценка (ПНПО) 19.12.2014 г., GL on Pillar 2 (SREP).
- (11) ЕВА/GL/2017/06, 20/09/2017, Насоки относно практиките за управление на кредитния риск и отчитането на очакваните кредитни загуби на кредитните институции.

- (12) *EBA/GL/2016/07, 18/01/2017, Насоки относно прилагането на определението за неизпълнение съгласно член 178 от Регламент (ЕС) № 575/2013.*
- (13) *EBA/GL/2016/10, 10/02/2017, Насоки относно информацията, свързана с вътрешния анализ на адекватността на капитала (БААК) и вътрешния анализ на адекватността на ликвидността (БААЛ), събирана за целите на процеса на надзорен преглед и оценка (GL on ICAAP ILAAP).*
- (14) *EBA/GL/2017/11, 21/03/2018, Насоки относно вътрешното управление (GL on Internal Governance).*
- (15) *EBA/GL/2017/16, 23/04/2018, Насоки относно оценката на параметрите PD и LGD и третирането на експозиции в неизпълнение.*
- (16) *EBA/GL/2020/12, 11.08.2020, Насоки за изменение на Насоки за единно оповестяване съгласно член 473а от Регламент (ЕС) № 575/2013 по отношение на преходните мерки за смекчаване на въздействието от въвеждането на МСФО 9 върху собствения капитал (EBA/GL/2018/01) с цел гарантиране съответствие с „бързата редакция“ на РКИ в отговор на пандемията от COVID-19.*
- (17) *EBA/GL/2020/07, 2 юни 2020 г., Насоки относно отчетността и оповестяването на експозиции, предмет на мерки, приложени в отговор на кризата, предизвикана от COVID-19.*
- (18) *EBA/GL/2018/03, Final Report, Guidelines on the revised common procedures and methodologies for the supervisory review and evaluation process (SREP) and supervisory stress testing, 19 July 2018.*
- (19) *EBA/GL/2020/02, 02 April 2020, Final Report on Guidelines on Legislative and Non-legislative Payment Moratoria.*
- (20) *EBA/GL/2020/15, 2 December 2020, Guidelines Amending Guidelines EBA/GL/2020/02 on Legislative and Non-legislative Moratoria on Loan Repayments Applied in the Light of the COVID-19 Crisis.*
- (21) *EBA/GL/2018/04, 19 July 2018, Final Report on Guidelines on Institutions' Stress Testing.*